Бүтүн өлкәләрин пролетарлары, бирләшин!

Азәрбајчан кәнчләри

1919-чу ил октјабрын 27-дән чыхыр

АЗӘРБАЈЧАН ЛККИ МК—нын ОРГАНЫ • «АЗЕРБАЙДЖАН ГЯНДЖЛЯРИ»—ОРГАН ЦК ЛКСМ АЗЕРБАЙДЖАНА

№ 129 (10758) ЧӘРШӘНБӘ АХШАМЫ, 1 НОЈАБР 1988-чи ИЛ. Гијмәти 3 гәпик.

Шәкилдә: «Азәрнефт» Бирлијинин Әли Бајрамлы шәһәриндәки техноложи нәглијјат конторунун габагчыл чилинкәри, кәнч коммунист Маһәддин Нағыјев. О, тапшырылан ишә мәс'улијјәтлә јанашмасы, кејфијјәтли иш көрмәси илә пешә достларына һәмишә нүмунә көстәрир. Фото М. Гурбановундур.

ҮИЛККИ-нин 70 ИЛЛИК ЈУБИЛЕЈИ ӨЛКӘМИЗИН ҺӘР ЈЕРИНДӘ ОЛДУҒУ КИМИ АЗӘРБАЈЧАНДА ДА БӨЈҮК ТӘНТӘНӘ ИЛӘ ГЕЈД ЕДИЛМИШДИР. БАЈРАМ КҮНЛӘРИ МАРАГЛЫ ВӘ ЈАДДАГАЛАН ТӘДБИРЛӘРЛӘ ЗӘНКИН ОЛМУШДУР. ОНЛАРЫН БӘ'ЗИЛӘРИ ҺАГГЫНДА МАТЕРИАЛЛАР ДӘРЧ ЕДИРИК.

ӨЛКӘ КӘНЧЛӘРИНИН ГҮВВӘЛӘРИНИ — ЈЕНИДӘНГУРМАЈА

Ленин комсомолунун 70 јашы тамам олмушдур. Өлкәнин кәнчләри өзләринин бајрамыны јубилеј тә'рифләри илә дејил, јенидәнгурма наминә реал ишләрлә гаршыламышлар. Кәнчлик енержиси, еһтирасы, кәнчләрин бөјүк, мүстәгил һүнәрләрә чан атмасы, әталәтә гаршы, керијә чәкән нә варса, һамысына гаршы барышмазлыг — јениләшмә заманәсинин, үмид заманәсинин Ленин Кәнчләр Иттифагында доғурдуғу хүсусијјәтләр бах, бунлардыр.

Комсомола рәһбәрлијин Ленин ән'әнәләри өз һәгиги мә'насыны кәсб едир. Партија белә һесаб едир ки, әсл сосиализм демократијасы, кениш халг һакимијјәти өлкәнин кәнч нәслинә Вәтән тарихинин һәлледичи мәрһәләсиндә өзүнү көстәрмәк үчүн тарихи бир имкан верир.

Комсомолун вәтәндаш вә јарадычылыг имканлары һансы јолларла даһа долғун истифадә етмәли? Бу мәсәлә инди комсомол үчүн башлыча мәсәлә, онун һәр бир өзәји үчүн һәлледичи мәсәләдир. Бу мәсәлә М. С. Горбачовун пајтахт кәнчләри илә көрүшүнүн күндәлијиндә дә әсас мәсәлә иди.

«Москва комсомолу — ҮИЛККИ-нин 70 иллији гаршысында». Октјабрын 29-да Москва Кәнчләр Сарајынын салонларында јерләшдирилмиш експозисијанын девизи беләдир. Сәркинин сон дәрәчә ишкүзарлығы, тәмтәраг, өз иши һаггында јубилеј һесабаты әламәтләринин олмамасы — бүтүн бунлар Михаил Серкејевичин Москва комсомолчулары илә дәрһал ишкүзар јолдашлыг диалогу үчүн шәраит јаратды.

Сөһбәтин әсас мөвзуларындан бири комсомолун һәјатында өзфәалијјәт әсасларынын кениш инкишафы мәсәләси иди. Белә әсаслар јүксәк мүтәшәккилликлә, сөз вә һәрәкәт үчүн мәс'улијјәт һисси илә әлагәләндирилмәлидир. Комсомол тәшәббүсләринин санбаллылығынын һәгиги өлчүсү јалныз будур.

Белә тәшәббүсләр исә чәмијјәтимизә инди һәмишәкиндән даһа чох лазымдыр. [illegible] јенидән гурулмасы, Иттифагын шәһәр вә кәнддә вә завод сехиндә ичарә әсасларынын инкишаф етдирилмәси, кооперасија, елми-техники тәрәггинин сүр'әтләндирилмәси, чәмијјәтин мә'нәви јениләшмәси — кәнчләрин јенидәнгурманын ән мөвгеләри бах, бунлардыр, өлкә чалышан кәнчләрин дөјүшчүләри бах, бурада көзләјир. Сәркинин бүтүн бөлмәләриндә — «Кәнчләр сијасәти», «Кәнчләр әмәк мөвгеләриндә», «80-чи илләрин тәләбәләри», «Кәнчләрин елми-техники јарадычылығы» бөлмәләриндә бу барәдә сөһбәт кедир. Һәмин бөлмәләр елә гурулмушдур ки, кәнчләрин һәр бири бурада конкрет мәсләһәт ала биләр. Јај мөвсүмүнү фајдалы кечирмәк истәјирсән? Онларча тәләбә дәстәсиндән бирини сеч. Мадди чәтинликләрин вар? Үнваны јаз, нарада газанмаг олар. Аилә гурубсан? Кәнчләр үчүн мәнзил комплексинә дахил ол. Тәкчә Москвада кәнчләр мәнзил комплексинин 45 мин үзвү вардыр, һәм дә өјрәнирсән ки, кәнчләр үчүн мәнзил комплекси садәчә ев тикмәк демәк дејилдир. Бу күн бу, һәјат үслубуна чеврилир: һәлә кәнчләр евләринин вә һәтта бүтөв мәһәлләләрин тикилмәси дөврүндә һәвәскар бирликләри, марага көрә клублар, асудә вахт мәркәзләри јарадылыр.

Өз сијаси иттифагынын әсаслы јениләшмәсинә чан атаркән өлкә кәнчләри ҮИЛККИ-нин ән јахшы ән'әнәләринә һеч вахт хәјанәт етмәмишләр вә хәјанәт етмәјәчәкләр. Бу чанлы әлагәләр Ленин салонунда комсомол ветеранлары илә кечирилән сөһбәтдә өз һәјәчанлы тәчәссүмүнү тапды.

Сонра исә бу бајрама дә'вәт олунан [illegible] сарајын [illegible] салонуна топлашды. М. С. Горбачов онлара мүрачиәтлә сөз сөјләди.

Кәнчләрлә сөһбәтдә Л. Н. Зајков, В. А. Медведев, К. П. Разумовски, ҮИЛККИ МК-нын биринчи катиби В. И. Мироненко, ҮИЛККИ Москва Шәһәр Комитәсинин биринчи катиби С. А. Смирнов јолдашлар да иштирак едирдиләр.

Көрүшдән сонра верилән консертдә кәнчләрин өзфәалијјәт коллективләри чыхыш етдиләр.

Көрүш һаггында әтрафлы һесабат гәзетләрдә дәрч олуначагдыр. (СИТА).

КОМСОМОЛ КӘРКИН ИШЛӘМӘЛИДИР

Јарадылмасынын 70-чи илдөнүмүнү өз һәјатынын мүрәккәб вә мүһүм дөврүндә гејд едән Үмумиттифаг Ленин Коммунист Кәнчләр Иттифагынын [illegible] јенидәнгурманын кәнч гвардијасы адландырылыр. Инди республика халг тәсәррүфатынын мүхтәлиф саһәләриндә, партија, совет, һәмкарлар иттифагы органларында чалышан кечмиш комсомол ишчиләри илә Азәрбајчан ЛККИ МК-да көрүшдә Сов.ИКП XXVII гурултајынын, XIX Үмумиттифаг партија конфрансынын мүәјјәнләшдирдији бөјүк вәзифәләрин јеринә јетирилмәсинә кәнчләрин төһфәсини артырмаг барәсиндә сөһбәт кетмишдир. Бу, тәсадүфи дејилдир. Ахы, ветеранлар әслиндә комсомол илә әлагәни һеч вахт итирмәмишләр, нәинки өз ишләриндә комсомол һәвәсини вә гүввәсини горујуб сахламышлар, һәм дә [illegible] кәнчләрә әмәли көмәк көстәрмишләр.

Азәрбајчан ЛККИ МК-нын биринчи катиби С. Н. Әләкбәров көрүшдә чыхыш едәрәк партијанын, ҮИЛККИ XX гурултајынын гәрарларынын комсомолчулар, кәнчләр арасында нечә јеринә јетирдикләрини данышмышдыр. Бу јолда уғурлар, хејли наилијјәтләр вар, анчаг чәтинликләр дә чохдур. Көрүш бајрам күнүндә кечирилсә дә, онун иштиракчылары мәһз чәтинликләрдән данышдылар. [illegible] 60, 70-чи вә 80-чи илләрин комсомолчулары илә комсомол тәшкилатларынын фәалијјәтини күчләндирмәк, бу фәалијјәти формализмдән вә бүрократизмдән тәмизләмәк, комсомол кәнчләринин әсл лидеринә чевирмәк мәсәләләрини мүзакирә едәркән мүхтәлиф фикирләр сөјләнмиш, [illegible] суаллара бирбаша чаваб тапмаға чалышмышлар. [illegible]

Көрүшүн иштиракчылары белә бир јекдил фикрә кәлмишләр ки, [illegible] јубилеј көрүшүнүн руһуну бундан сонра да горујуб сахламаг лазымдыр. Ахы Ленин Кәнчләр Иттифагы гаршысында дуран мәс'ул вәзифәләри јеринә јетирмәк үчүн кәркин ишләмәк лазымдыр.

(Азәринформ).

ҺӘМРӘ'ЈЛИК ЈАРМАРКАСЫ

...Сәһәр саат 9-дур. Низами рајонундакы пионер вә мәктәблиләр евинин һәјәтиндән «Јеләнчәк» вокал инструментал ансамблы үзвләринин нәфәсиндә әтрафа далға-далға мусиги јајылыр. Үзләрдә севинч вә фәрәһ дујулур. Пионерләр әмәк вә мүһарибә, партија вә комсомол ветеранларыны дөврәјә алыб сөһбәт едирләр.

Рајон комсомол комитәси илә пионер вә мәктәблиләр евинин «Борч» девизи илә кечирдикләри һәмрә'јлик јармаркасы ачыг е'лан едилир. Пионер вә мәктәблиләр еви нәздиндә фәалијјәт көстәрән дәрнәк үзвләринин өз әлләри илә һазырладыглары торт вә пирожналары, перашки вә мүрәббәләри, метал үзәриндә дөјмә нүмунәләрини, ојунчаг вә өнлүкләри јармарка иштиракчылары бөјүк һәвәслә алырлар.

Пионер вә мәктәблиләр евинин ишчиси Аида Арзуманова дејир:

— Мәктәблиләрин [illegible] һәмрә'јлик јармаркасы тәшкил етмәк рајонумузда артыг ән'әнә һалыны алмышдыр. Биз артыг икинчи илдир ки, илдә ики дәфә — јаз вә пајыз һәмрә'јлик јармаркалары тәшкил едир, әлдә едилән вәсаити мүхтәлиф һесаблара көчүрүрүк.

Јубилеј мүнасибәтилә кечирилән сәркидә һамынын диггәтини чәлб едир. Ленин комсомолунун шанлы јубилејинә һәср олунмуш бу сәркидә онун кечдији шанлы јол, 70 илдә әлдә етдији наилијјәтләр өз әксини бүтүн долғунлуғу илә тапмышдыр.

Валидејн Раһә Чавадова өз үрәк сөзләрини бу чүр ифадә едир:

— Пионер вә мәктәблиләр евинин кечирдији мүхтәлиф тәдбирләри биз валидејнләр һәмишә јүксәк гијмәтләндиририк. Бу тәдбирләрин һамысы балаларымызын әмәјә мәһәббәт руһунда тәрбијә едилмәсинә көмәк көстәрир.

Октјабрын 29-да вә 30-да Низами рајонунда тәшкил олунмуш имәчиликләрдә, һәмчинин һәмрә'јлик јармаркасында әлдә олунан вәсаитин бир һиссәсинин бејнәлмиләлчи дөјүшчүләрә абидә учалдылмасына хәрчләнмәси нәзәрдә тутулмуш, галан һиссәси исә Сүлһ фондуна вә В. И. Ленин адына Совет ушаг фондуна көчүрүлмүшдүр.

Р. ИСКӘНДӘРОВ.

«ОЧАГ»

Бакынын Нәриманов рајонундакы тәзә ачылмыш мәдәни-идман комплекси белә адланыр. Комсомолун шанлы јубилеји күнү истифадәјә верилмиш комплекси Бакы Шәһәр ХДС Ичраијјә Комитәсинин Баш Мәнзил Тәсәррүфаты Истеһсалат Идарәси тикмишдир.

Көһнә макарон фабрикинин сехинин јериндә тикилмиш, һәр тәрәфдән јашыл чәмәнлә әһатә олунмуш бу мүасир комплексин ачылышына пајтахтымызын јүзләрлә әмәкчиси, партија, совет, һәмкарлар, комсомол ишчиләри, әмәк ветеранлары вә мәктәблиләр топлашмышдылар. Мәдәни-идман комплекси бајраг вә транспарантларла бајрамсајағы бәзәдилмишди.

...Әввәлчә идманчыларын нүмунәви чыхышлары олду. Сонра исә Әбилов адына мәдәнијјәт сарајынын рәгс групу, Мәрдәкандакы 2 нөмрәли ушаг евинин нәфәсли аләтләр оркестри өз бачарыгларыны нүмајиш етдирдиләр.

Бакы Шәһәр ХДС Ичраијјә Комитәси сәдринин биринчи мүавини Ә. Әзизов, Нәриманов Рајон Комсомол Комитәсинин катиби Б. Мәммәдов, олимпија чемпионлары Р. Шабанова, Б. Коретски, Л. Шмидт адына машынгајырма заводунун фәһләси М. Исајев, Бакы Баш Мәнзил Тәсәррүфаты Истеһсалат Идарәсинин рәиси Ф. Гулмәммәдов чыхыш едәрәк пајтахтымызын, рајон әмәкчиләринин, о чүмләдән кәнчләрин асудә вахтынын, истираһәтинин сәмәрәли кечирилмәсиндә јени сағламлыг очағынын мүһүм рол ојнајачағыны комплексин истифадәјә верилмәсинин партија вә һөкумәтимизин әһалинин сағламлығына көстәрдији гајғынын даһа бир тәзаһүрү кими хүсуси гејд етдиләр.

Смета дәјәри 1 милјон манатдан јухары олан јени мәдәни-идман комплекси мүасир аваданлыгларла тәчһиз олунмуш идман ојунлары, ритмик кимнастика, столүстү ојунлар вә компүтер ојунлары залларындан ибарәтдир. Бундан әлавә, комплексин саунасы, массаж отаглары вә буфети дә сағламлыгла мәшғул оланларын ихтијарындадыр. Мәдәни-идман комплекси тәсәррүфаты һесабы илә ишләјәчәкдир.

Азәрбајчан КП МК-нын катибләри Р. Зејналов, Һ. Һәсәнов, Азәрбајчан ЛККИ МК-нын биринчи катиби С. Әләкбәров комплексин ачылышында иштирак етмишләр.

И. АЛЛАҺВЕРДИЈЕВ.

Илк тапшырыг

Севинч Мәммәдова мәктәблидир. Комсомол сыраларына бу јахынларда гәбул олунуб. Бу күн исә севинчинин һәдди-һүдуду јох иди. Бу да тәбиидир. Һәјатында илк дәфә комсомол имәчилијинә чыхмышды. О, үрәк сөзләрини белә изаһ етди:

— Бу күн көрдүјүм иш комсомолун мәнә илк тапшырығыдыр. Чалышырам ки, һеч кәсдән кери галмајым. Онсуз да идман-консерт комплекси бакылылар үчүн бир көз дағына дөнүб. Һа көзләјирик ки, һачанса, өз гапыларыны үзүмүзә ачачаг. Бу күн имәчилијә чыхан кәнчләрин дә әсас сөһбәтинин мөвзусу будур. Амма әлбәттә јалныз динчимизи аланда бу барәдә данышырыг. Галан вахт исә һамы иш башындадыр...

Һәгигәтән јубилеј күнүндә Бакы идман-консерт комплексинин тикинтисиндә бөјүк әмәк гајнарлығы дујулурду. Азәрбајчан Дөвләт Су Лајиһә Институтунун кәнч алимләри, Ч. Илдырым адына Азәрбајчан Политехник Институтунун, Азәрбајчан Иншаат Мүһәндисләри Институтунун, М. Әзизбәјов адына Азәрбајчан Нефт вә Кимја Институтунун, М. Әлијев адына Азәрбајчан Дөвләт Инчәсәнәт Институтунун, Бакы Балыг-Сәнајеси Техникумунун тәләбәләри, техники пешә вә орта мәктәб шакирдләри имәчиликдә һәвәслә иштирак едирдиләр.

500 нәфәрә јахын кәнч ајры-ајры дәстәләрә бөлүнмүшдү. Дәстәләрин өз «иш јерләри» мүәјјәнләшдирилмишди. Һәр кәс бир ишин гулпундан јапышмышды. Имәчилик иштиракчылары сәриштәли иншаатчы олмасалар да, өһдәләринә дүшән вәзифәләри руһ јүксәклији илә јеринә јетирирдиләр. Имәчилик һәм дә нечә-нечә кәнчи бир-бири илә таныш етди, достлуг бајрамына чеврилди.

Ф. НОВРУЗОВ.

АБИДӘ АЧЫЛДЫ

Шаумјан рајонунун әразисиндәки күчәләрдән бири комсомолун адыны дашыјыр. Һәмин күчә Монтин адына машынгајырма заводундан Монтин дәмирјол вағзалына гәдәр узаныр.

«Комсомол» күчәсинин сол тәрәфиндә, кечмиш Әлиһејдәр Гарајев адына Бакы нефтајырма заводунун сөкүлмәкдә олан 5 нөмрәли сехи илә үзбәүз бир бағ јерләшир. Кәнчләрин әламәтдар бајрамы әрәфәсиндә баштан-баша абадлашдырылан, јени пөһрәләр вә колларла јарашыға минән бағын ортасында көзәллији вә садә көркәми илә адамын гәлбини овсунлајан символик бир абидә дүзәлдилмишдир. Јубилеј күнүнүн биринчи јарысында һәмин абидәнин тәнтәнәли ачылышы олду. Абидәнин јерләшдији баға исә »ҮИЛККИ-нин 70 иллији» ады верилди.

Әввәлчә абидәнин гаршысында митинг кечирилди. Һәмшид Нахчывански адына интернат мәктәбин, нүмунәви орта үмумтәһсил вә техники пешә мәктәбләринин шакирдләри, рајон мүәссисәләриндә чалышан кәнчләрин нүмајәндәләри, еләчә дә ичтимаи тәшкилатларын рәһбәрләри митингә топлашмышды. Шаумјан Рајон Комсомол Комитәсинин биринчи катиби Л. Зејналова митинги кириш сөзү илә ачараг бураја топлашанлары саламлады вә ленти кәсдикдән сонра абидәни ачды. Дөвләт һимнинин әзәмәтли сәдалары әтрафа јајылды. Әллинчи илләрдә рајон комсомол комитәсинә башчылыг етмиш Тәл'әт Зејналов чыхыш етди, митингә топлашанлары әламәтдар бајрам вә бу көзәл абидә мүнасибәтилә тәбрик едәрәк, онлара ән хош арзуларыны билдирди. Азәрбајчан ССР Али Советинин депутаты, республика комсомолу Мәркәзи Комитәсинин үзвү, рајон партија комитәсинин бүро үзвү, бејнәлмиләлчи дөјүшчүләр шурасынын сәдри, Бакы ихтисаслашдырылмыш автомобилләр заводунун чилинкәри Чавад Исмајылов чыхыш едиб комсомолун кечдији шәрәфли јолдан сөз ачды, рајон кәнчләрини фәал һәјат мөвгеји тутмаға, заманын мүтәрәгги дәјишикликләрин аһәнки илә ајаглашмаға чағырды.

Б. АФУРЧАЛЫ.

«...О илләри јенидән верәрдим комсомола»

Шанлы Ленин комсомолунун 70 или тамам олур. Үмумиттифаг комсомолунун мүбариз дәстәләриндән бири кими Азәрбајчан комсомолу да бу илләр әрзиндә шәрәфли бир јол кечмишдир. Халг шаири, Сосиалист Әмәји Гәһрәманы Сүлејман Рүстәм республика комсомолунун илк үзвләриндән бириди. Комсомолун јубилеј шәнликләриндә кәнчлик ешгилә, илһамы илә јахындан иштирак етмәк С. Рүстәм үчүн ән'әнәјә чеврилмишдир. Редаксијамыз һәмин ән'әнәјә садиг галараг јазычы-журналист Ајдын Һүсејнзадәнин көркәмли сәнәткарла апардығы мүсаһибәни охучулара тәгдим едир.

— **Сүлејман мүәллим, бизә јахшы бәллидир ки, сизин јенијетмә вә кәнчлик илләриниз комсомол сыраларында кечиб. Тәрчүмеји-һалыныз да, јарадычылығыныз да бу тәшкилатла сых бағлыдыр. Комсомола дахил олманыз һагда гыса мә'лумат вермәнизи хаһиш едирик.**

— 1920-чи илин баһары халгымызын әсрләрдән бәри чәкдији зүлмә, әсарәтә сон гојду. Һамы бу јени гурулушун мөһкәмләнмәси, бәргәрар олмасы уғрунда мүбаризәјә гошулмушду. Һәмин илләрдә республикамызда комсомол һәрәкаты кенишләнмәјә башлады. Јахшы јадымдадыр. 1922-чи ил иди. Нәриманов адына Сәнаје Техникумунда охујурдум. Тәләбә јолдашларымла бирликдә комсомола гәбул үчүн әризә вердим. Гәбул етдиләр.

Шаир архасында отурдуғу јазы масасынын сијиртмәсини ачыб орадан 66 ил бундан әввәл алдығы комсомол билетини (5287295 нөмрәли) чыхарыб, ифтихар һисси илә мәнә узатды:

— Шәхси архивимин ән гијмәтли вә надир јадикарларындан биридир — деди вә сөзүнә давам етди. 1922-чи илдән талејим комсомола бағланды. Азәрбајчан ЛККИ Мәркәзи Комитәсинин органлары — «Комсомол», «Кәнч болшевик» журналларында редаксија һеј'әтинин үзвү, мәс'ул катиб, «Кәнч ишчи» (индики «Азәрбајчан кәнчләри») гәзетиндә әдәбијјат вә инчәсәнәт шө'бәсинин мүдири вәзифәсиндә чалышмышам.

Јашлы нәслин нүмајәндәләри — Сејид Һүсејн, Чәфәр Чаббарлы, Јусиф Вәзир Чәмәнзәминли, Сүлејман Сани Ахундов вә башгалары бизим үчүн мүһазирәләр охујур, һәм јарадычылығымызы истигамәтләндирир, һәм дә бизә о заманкы мүрәккәб һәјат шәраитиндә мүбаризә јолларыны көстәрирдиләр. Биз дә јени гурулушун ачыг вә кизли дүшмәнләринә гаршы гәләмимизлә, әмәли ишимизлә кәскин мүбаризә апарырдыг.

Әлбәттә, мүбаризәмиз сон дәрәчә ағыр шәраитдә кечир, бә'зән ән јахын комсомолчу достларымызы итирирдик. Вәзифәләримизин јеринә јетирилмәсинә мане олан үнсүрләр һәр чүр чиркин әмәлә әл атыр, бөһтандан, шајиәләр јајмагдан, имзасыз мәктублар көндәрмәкдән белә чәкинмирдиләр. Белә һадисәләр мәним өз башыма да аз кәлмәмишдир.

Шаир нәсә фикирләшди, сонра сөзүнә давам етди:

— Ону да дејим ки, һәмин илләрдә чәтинә дүшән комсомолчулары Руһулла Ахундов, Һәбиб Чәбијев, Јусиф Гасымов, Тејмур Һүсејнов, Пәнаһ Гасымов кими рәһбәр коммунистләр мүдафиә едир, онлара гајғы көстәрирдиләр.

— **Сүлејман мүәллим, комсомол һаггында илк ше'ринизи нә вахт јазмысыныз?**

Шаир масанын үстүндәки китаблардан бирини көтүрдү. Чилдин үстүндәки јазылары охудум: «С. Рүстәм. Әләмдән нәш'әјә. Бакы. 1927-чи ил».

— Бу, мәним илк севинчим, јарадычылығымын илк нүбарыдыр. Комсомол барәдә үрәк сөзүмү илк дәфә бурада демишәм. — Китабы вәрәгләди, ахтардығы сәһифәни тапды, учадан охумаға башлады:

Чох дүшүндүм, ән нәһајәт,
мән дә олдум комсомол
Јени, гызыл саһилләрә
чәкди мәни бу дүз јол...

Сонралар ән јахшы ше'рләримдән бир нечәсини комсомола һәср етмишәм. Мүхтәлиф илләрдә комсомол ишиндә дә чалышмышам. 18 нөмрәли педагожи тәмајүллү мәктәбдә илк комсомол тәшкилатынын катиби, рајон комсомол комитәси бүросунун үзвү олмушам. Комсомол да зәһмәтими јүксәк гијмәтләндириб. Јарадычылығымда кәнчләрин һәјатыны, комсомол һәрәкатыны мүнтәзәм ишыгландырдығыма көрә республика Ленин комсомолу мүкафаты лауреаты адына лајиг көрүлмүшәм.

— **Поезијамызын ағсаггалы кими Азәрбајчан әдәбијјатынын бир нечә нәсли сизин, нечә дејәрләр, көзүнүзүн габағында јетишиб, әрсәјә чатмышдыр. Инди дә сыраларымыза кәнч исте'дадлы шаирләр кәлир. Онлара сөзүнүз, мәсләһәтиниз?**

— 20-чи илләрдән бу күнә кими гәләм саһиби олан нечә нәсиллә достлуг етмишәм. Дүзү, әввәлләр исте'дадларын үзә чыхмасы, инкишаф етмәси чәтин иди. Мәһдудијјәтләр чох, имканлар аз иди. Инди вәзијјәт тамамилә дәјишиб, тәкчә буну демәк кифајәтдир ки, кәнч исте'дадларын «Улдуз», «Кәнчлик» кими хүсуси әдәби органлары вар. Нечә илдир онларын јарадычылығыны истигамәтләндирән республика әдәби бирлији фәалијјәт көстәрир. Бүтүн мәтбуат органлары онларын үзүнә ачыгдыр. Бу саһәдә «Азәрбајчан» журналынын, «Азәрбајчан кәнчләри» гәзетинин сон илләрдә кәнчләрә көстәрдији гајғыны ајрыча гејд етмәк лазымдыр.

Мән поезија аләминдә илк аддымларыны атан кәнчләрдән бир нечәсинә мәтбуат васитәсилә «уғурлу јол» арзуламышам. Онлардан бә'зиләри инди әдәбијјатымызда өз мөвгеји, өз сәси илә танынып. Беләләриндән бири һамынын севимлиси, көркәмли шаир Мәммәд Араздыр ки, онун јарадычылыг уғурлары мәни һәддиндән артыг севиндирир. О ки, галды чаван шаирләрә төвсијәмә, биринчи, јаздыгларындан чох охумаларыны мәсләһәт көрәрдим. Әләлхүсус классикләри, тәкчә Азәрбајчан классикләрини јох, рус, Гәрби Авропа, үмумијјәтлә дүнја классикләрини охусунлар. Классик ирс елә дәрјадыр ки, онун дамласыны өјрәнмәјә бир инсан өмрү бәс етмәз. Бахын, — о јазы масасынын үстүндәки китаблары — Низаминин, Нәсиминин, Фүзулинин, Пушкинин, Лермонтовун әсәрләрини көстәрди, алтмыш илдән артыгдыр ки, бунлары дөнә-дөнә охујурам. Һәр дәфә дә тәзә бир шеј кәшф едирәм. Әсл шаир олмаг үчүн һәр шејдән әввәл кәрәк сәнәткар өз халгыны јахшы танысын, онун тарихинә, адәт-ән'әнәләринә јахындан бәләд олсун.

— **Сүлејман мүәллим, комсомолун бүкүнкү нәсли барәдә фикриниз?**

— Комсомол јарандығы күндән көтүрдүјү, идманчыларын дили илә десәк, старты мүвәффәгијјәтлә давам етдирир. О, әввәлкиндән гат-гат артыг енержи вә илһамла чалышыр, һәјатымызын бүтүн саһәләриндә харигәләр јарадыр. Өзү дә 20—30-чу илләрдә олдуғу кими, партијамызын чағырышы илә јенә ән чәтин, ән ағыр әмәк чәбһәләринин өнүндә кедир. Комсомолун сон он илләрдә көстәрдији гәһрәманлыглары сајмагла гуртармаз. Мән онун шөһрәти илә һәмишә фәхр етмишәм. Ахы, арадан 66 ил кечсә дә мән бу мүбаризләр дәстәсинин сыраларындан бир ан да ајрылмамышам, онун фәхри үзвү кими јенә һәмин дәстә илә биркә аддымлајырам.

Һәсрәтлә хатырладым јенә
илк кәнчлијими,
Јол чәкән көзләримлә
бахдым онунчун јола
Гајтара билсәјдиләр мәнә
илк кәнчлијими
О илләри јенидән верәрдим
комсомола.

Кәнчлијим

Ингилаб туфанында,
Доғулмушуг аловдан.
Сүлһүн, һаггын јолунда,
Ајыг дурдуг һәр заман.
Күндән-күнә бој атды,
Гурдуғумуз бу дөвран.
Илк дәрсини Ленindән,
Алды мәним кәнчлијим,
Һәјатда мин бир зәфәр
Чалды мәним кәнчлијим.

Мүһарибә одуну,
Сөндүрән биз олмушуг.
Көјләрә илк елчини
Көндәрән биз олмушуг.
Чајлары јатағындан
Дөндәрән биз олмушуг.
Улдуздан-улдузлара
Учду мәним кәнчлијим.
Космосда сәһәрләри
Ачды мәним кәнчлијим.

Һара ајаг басдыгса,
Әмәк бизә јар олду.
Мәгсәдимиз сәадәт,
Арзумуз баһар олду.
Голумуза күч верән
Бу көзәл дијар олду.
Сәһралары бағ-бағат
Етди мәним кәнчлијим,
Һәмишә өн чәбһәдә
Кетди мәним кәнчлијим.

Һәлә бизи көзләјән
Нечә-нечә зәфәр вар,
Бир-бириндән хош күнләр,
Олачагдыр бизә јар,
Һаггымыз вар сөјләјәк:
«Бәхтијарыг, бәхтијар!»
Тезликлә Марсдан, Ајдан
Дөнәр мәним кәнчлијим!
Доғма ана торпаға,
Енәр мәним кәнчлијим!

Әли ВӘКИЛ.

РЕСПУБЛИКА ТОПЛАНЫШЫ

ҮИЛККИ-нин 70 иллији мүнасибәтилә Азәрбајчан дахили ишләр органлары кәнч әмәкдашларынын республика топланышы еһтијат гүввәләрә бахыш олмушдур. Органларын бүтүн хидмәт саһәләри вә бөлмәләринин 120 нүмајәндәси совет чәмијјәти һәјатынын бүтүн тәрәфләринин јенидән гурулмасы, јениләшмәси просесләринә нечә фәал гошулмаг, сосиалист ганунчулуғунун, һүгуг гајдаларынын мөһкәмләндирилмәси вә вәтәндашларын мәнафејинин горунмасы үчүн дахили ишләр органларынын комсомолчуларынын, бүтүн кәнч әмәкдашларынын мәс'улијјәтини јүксәлтмәк мәсәләләрини мүзакирә етмәк үчүн републиканын бир чох рајонларындан Бакыја кәлмишдир.

Топланышын иштиракчылары В. И. Ленинин вә Ф. Е. Дзержинскинин абидәләри өнүнә тәзә-тәр чичәк дәстәләри гојмушлар. 26 Бакы комиссарынын мемориалы өнүндә шанлы ингилаб чәнкавәрләринин хатирәсинә митинг кечирилмишдир.

Республика топланышынын тәшкилатчылары чалышмышлар ки, тәдбирләр мараглы вә чанлы олсун. Үмуми ичласда республика Дахили Ишләр Назирлијинин нүмајәндәләринин, топланыш нүмајәндәләринин чыхышларында кәскин проблемләр галдырылмыш, онларын конкрет һәлли јоллары көстәрилмишдир. Сонра идман јарышлары кечирилмишдир. Оғланлар атычылыг, милис чохнөвчүлүјү вә күч һәрәкәтләри үзрә јарышмыш, идманын јанғынсөндүрмә-тәтбиги нөвләри саһәсиндә бачарыгларыны нүмајиш етдирмишләр. Мараглы танышлыг програмы да нәзәрдә тутулмушду. Топланыш иштиракчылары дендраридә, С. Јесенинин ев-музејиндә олмуш, Абшерон јарымадасынын архитектура абидәләринә бахмышлар.

Әмәк десанты заманы топланышын нүмајәндәләри топланышын кечирилдији «Азәрбајчан» истираһәт еви әразисинин абадлашдырылмасы вә јахынлыгдакы зонанын јашыллашдырылмасы илә мәшғул олмушлар.

Јүксәк мәдәнијјәт, тапшырылан саһә үчүн мәс'улијјәт, дәрин вәтәнпәрвәрлик, шанлы дөјүш ән'әнәләринә сәдагәт — бу пешә кејфијјәтләри өз хидмәти вәзифәсини јеринә јетирмәкдән өтрү дахили ишләр органларынын һәр бир әмәкдашы үчүн зәруридир. Бу барәдә топланышын гонаглары — дахили ишләр назирлијинин ветеранлары, алимләр, истеһсалат габагчыллары данышмышлар.

Топланыш бәдии өзфәалијјәт артистләринин консерти илә баша чатмышдыр. Консертдә дахили ишләр назирлијин јанғындан мүһафизә идарәсинин «Алов» ансамблы мүвәффәгијјәтлә чыхыш етмишдир. Ансамбл бу јахынларда дахили ишләр органлары бәдии өзфәалијјәт коллективләринин јарадычылығына Үмумиттифаг бахышынын лауреаты олмушдур.

(Азәринформ).

Профессор Земфира Вердијеванын хүсуси тәгдимата еһтијачы јохдур. Онун сәмәрәли фәалијјәти вә нүфузу охучуларымыза јахшы бәллидир. ССРИ-нин 50 иллији адына АПХДИ-нин ректорудур. Педагожи ичтимаијјәт арасында өз сөзү, өз фикри олан алимләримиздән бири кими танылыр. Республикамызын али мәктәб коллективләринин әлкә коммунистләринин али мәчлисиндә—XIX Үмумиттифаг партија конфрансында тәмсил етмәк дә она нәсиб олмушдур.

Лагејдлик З. Вердијеванын тәбиәтинә јаддыр. Кәнчләрлә ачыг вә доғру данышмағы севир. Сөзүбүтөвлүјү, принсипиаллығы вә ишкүзарлығы хошлајыр. Кәнчләрлә бугүнкү көрүшүндә профессор ән'әнәсинә садиг галмышдыр. Беләликлә, кәлин, онунла үзбәсурәт әјләшиб өзүнү динләјәк.

ҮЗБӘҮЗ

ЈОЛУМ heч дә һамар олмајыб. Лап бугүнкү һәјатымын өзү дә башдан-ајаға севинч дејил. Бә'зән бир иши јолуна гојунча безирсән. Лакин heч вахт руһдан дүшмүрәм. Бир дә мән характерчә никбин адамам. Бәлкә буна көрә дә фәалијјәтимдә бирчә шәрти көзләмәјә чалышырам: гој адамларла мүнасибәтимдә гуру рәсмијјәтчилик, кәмһөвсәләлик нәзәрә чарпмасын. Хејирхаһлыгдан узаг һиссләрин ганыма ишләмәсинә гәтијјән имкан вермирәм. Адам хејирхаһ вә диггәтчил олмалыдыр. Доғрудур, дурғунлуг дөврү башымызы хејли гатды. О илләр һәрәмизин талејиндә бир чүр «из» бурахды. Демәк истәјирәм ки, бә'зән һаглы тәләбләр гулагардына вурулурду. Амма јахшы ки, партијамызын XXVII гурултајы бүтүн гаранлыглары ашкарлады. Ашкарлығын ишығында өтән илләр әрзиндә бурахдығымыз сәһвләрин һамысыны көрдүк вә өзүмүз гүсурларымызын ислаһедичисинә чеврилдик.

Мән индики мәгамы һәјатын калејдоскопвари дәјишиклији кими гијмәтләндирирәм. Партија конфрансында һамымыз бунун шаһиди олдуг. Һәгигәтин гәләбәсинә көрүнмәмиш шәкилдә јахынлашдыг.

Јашын тәләбләри дә, зөвгү дә бамбашгадыр вә бурада һәр шеј дүз хәтлә кетмир. Наразы галдығын мәгамлар дәрһал үзә чыхыр. Амма тарихин өз тәмкини вар, ону габаглајанлар чох вахт удузурлар. Узаға кетмәк лазым дејил. Шәхсијјәтә пәрәстишдән хејли сонра дүз ијирми илә гәдәр «дурғунлуг дөврү»нүн ағрыларына дөзмәли олдуг. Сәбримиз аз гала түкәнмишди. Бәлкә дә мәнимлә разылашмајачагсыныз. Лакин һәгигәти дејирәм, ахы, мән гадынам, анајам, үрәјим көврәкдир. Бахмајараг ки, һарадаса инзибатчыјам, бә'зән сәсим чодлашыр. Ди кәл, адамын дүшүнчәсини чиловлајан дурғунлуг дөврүндә өзүмдә белә бирчә ан да олса инсанлығы унутмамышам. Ким гәбулума кәлибсә, киминлә кәлмә кәсмишәмсә, сөзүмүн сәмимилијинә инанар.

Мән јүксәк трибуналары аз көрмәмишәм, нитгләрә, шүарлара аз гулаг асмамышам... Билирсиз, күтләјә ја аз, ја чох—фәрги ејнидир, үз тутуб дејилән сөз вичданлы олмалыдыр. Трибунаны адама верәндә ән әввәл өз ичәринә нүфуз етмәлисән, үрәјинин сәксәкәли дөјүнтүсүнү ешитмәлисән. Мәни дүзкүн анлајын, нә гәдәр сығалла данышмаг оларды, нә гәдәр бу күн дедијимизи сабаһ унутмаг оларды? Чамааты һәдсиз «мә'нәви инзибатчылығ»а алышдырмаг психоложијасы, һүгуг үстәләмишди. Нә кизләдәк, әдаләти, јүксәк мә'нәвијјаты, һәгигәти өткәмлијә, амирлијә... уғрадан методун мүт'и ичрачылары илик. Бәс инди? Инди һәр шеј әксинәдир. Инди ашкарлыгдыр, демократијадыр, сөзүн санбалы артыр, фикрин тутуму јетишир, формалашыр. Бу, бөјүк ишдир. Инсан дүнјаны сөз васитәсилә идеаллашдырыр вә чалышыр ки, сөз јетим галмасын, һәгиги мәлһәм олсун. Әссар Тәбризи демишкән, сөз меј кими севинчартыран олмалыдыр ки, үрәкләр она рәғбәт көстәрсин. Ашкарлыгдан, демократијадан ифрат дәрәчәдә истифадә етмәмәлијик. Бу, әсәбилијә, субјективлијә кәтириб чыхарыр.

«Калејдоскопвари» сөзүнү идеаллашдырмаг истәмирәм. Елә дүшүнмәјин ки, көзүмүзү ачдыг вә көрдүк ки... Јох, тарихи процесдә диалектик мәзмуну нәзәрдән гачырмамалыјыг. Һеч кәсдә дә белә бир гәнаәт јаранмасын ки, тарих шәхсијјәтин инкарыдыр. Марксизм шәхсијјәтин тарихдәки ролуна диггәт јетирәндә һәм дә ону нәзәрдә тутур ки, шәхсијјәт тарихин инкишафындакы нагислији, әдаләтсизлији јахшы көрүр. Өзү дә бүтүн бунлар сосиал инкишафда еһтива олунур.

КӘЛИН, бир анлыға Сталинин бүтләшдирилдији дөврү — шәхсијјәтә пәрәстиши јадымыза салаг. Кимин ағлына кәләрди, отузунчу илләрдә әсасы гојулан вә сәксәнинчи илләрдә инкишаф етдирилән шәхсијјәтә пәрәстишин (әлбәттә башга шәкилдә) фачиәси артыг «көһнә јаддашлары» дурулдачаг? Һәр ики мә'нәви сосиал кечид әслиндә бир-бирини тамамлајырды. Бири дикәри үчүн бүнөврә дашы һазырламышды.

Бу күнүн диалектикасы мүасир керчәклијин мүхтәлифлијини саф-чүрүк едир, нәзәри консепсијалара мүнасибәтини билдирир. Чәмијјәтин бир үзвү кими кәнчлик инамында өзүмүзүн методоложи тә'јинатымыз олмалыдыр. Еһкамчылығын, табечилијин исә әлејһинәјәм. Мән даһи рәһбәримиз В. И. Ленинин бу бәла һаггында дедији бир фикри хатырламаг истәјирәм. О јазырды: «...марксист, һәр бир нәзәријјә кими, олса-олса, јалныз әсас вә үмуми чәһәти көстәрән, мүрәккәб һәјаты әһатә етмәјә анчаг јахынлашан дүнәнки нәзәријјәдән јапышыб галмаг дејил, чанлы һәјаты, керчәклијин дәгиг фактларыны нәзәрә алмалыдыр». Керчәклик үз-үзә олан һалдыр, амма онун әнкәлләри «үздә» дејил, бәлкә дә гоншулуғундадыр. Мәсәлән, көтүрәк еһкамчылығын «ган гоһуму» олан әдаләтсизлији. Еһкамчылыг онда күчләнир вә өзүнү бир анлајыш кими тәсдигләјир ки, әдаләтсизликлә гаршылашмышдыр. Бу да сәбәбсиз јаранмамышдыр, әдаләтсизлик төрәмә ролуну ојнамышдыр. Лакин о, тәк һалда, мәһдуд даирәдә фәалијјәт көстәрмәмишдир, әслиндә әдаләтсизлик хаосу јаранмышдыр; сөздә ленинизми «мәнимсәјир», амма ишә кәләндә санки һәгигәтин икинчи үзүнү (олмајаны) көрүр. «Әдаләтсизлик хаосу» тәәссүф ки, сон ијирми илдә даһа да фәаллашмышдыр. Садә һәгигәти анламаг мәнә көрә чох чәтиндир, чүнки онун бирбаша үнваны азад инсани мүнасибәтләрин бәргәрар олуб-олмамасыдыр. Кәскин сәсләнсә дә дејәчәјәм: биз зијалылар вәзифә пилләмиздән, ихтисас борчумуздан чыхыш едәрәк, инсаны чәмијјәтдә јашамаға, фајдалы әмәклә мәшғул олмаға, бир фәрд кими өзүнүтәсдигә, нәһајәт, халга хидмәтә чағырырыг. Фачиәмиз исә орадан башлајыр ки, бирдән—әлбәттә, бу, һамыја аид дејил — јолумузу азырыг, адамлары ешитмирик. Беләликлә, шәхси ләјагәтимизин көлкәсиндә јөнүмүзү башга сәмтә салырыг. Назир, комитә сәдри вә ајры-ајры пилләләр халг депутаты кими «сәс» газаныр, өзүндән јухарынын рәғбәтинә наил олур, әмәли фәалијјәтиндә исә «икиләшир». Беләләри үчүн бүтүн ситуасијалардан вәзифәсини горумаг габилијјәти аллаһ веркисидир! Бах, әдаләтсизлијин тохумуну сәпиб чүчәрдәнләр бунлардыр. Коллекијаларда амирлик психоложијасыны бу күн дә тәркитмәјәнләри, өзүндән ашағыдакылары бир көз гырпымында «удмаға» һазыр дајананлары мән «дурғунлуг дөврүнүн» гәһрәманлары(!) адландырардым. Онлар сөздә идеалдыр, ишдә сахтакар. Аиләдә чанығанандыр, коллективдә әзрајыл.

Инсанын мә'нәви шүур сәвијјәси вардыр; о, инкишафдадыр, тәкмилләшмәдәдир. 70 вә 80-чи илләрдә бу шүур јениләшмәјә, тәзәләнмәјә јахынлашды, амма тәшвиш доғуран мејлләрин сәрт өртүјүнү јырта билмәди. Вә ачыначаглыдыр ки, зијалыларымызын бир групунда сахта сөзләр демәк, кор-коранә әл галдырмаг, бош тә'рифләрә ујмаг—өзүндән әввәлки сәвијјәсиндән узаглашмаг вәрдишләри мејдана кәлди. Она көрә јох ки, әхлаг дәрсләри унудулмушду. Ата-аналарын өјүд-нәсиһәтләри кара кәлмирди, ганунлар дәјишилмишди?! Она көрә белә ачыначаглы һал јаранмышды ки, һамыны ејни чүр дүшүнмәјә мәчбур етмишдиләр. Республикамызы кејләшдиричи вә хумарландырычы амирлик хофу бүрүмүшдү. Ачығы, тәнтәнәли ичласларын, көрүшләрин әлиндән безмишдик. Бакынын күчәләриндә вә рајонлара ајрылыб кедән јолларында «мүшајиәт» әһвалы-зәһми һөкм сүрүрдү. Бу чүр инсан психикасына јад шејләрә нә гәдәр алышмаг оларды?! Киминсә заһири дәбдәбәјә алудәчилији онун психоложи хүсусијјәтидирсә, һәр һалда анаданкәлмә дејилдир. Ән бөјүк дәрд одур ки, вәзифәјә кечән күндән сәндә олмајан психоложијаны газанасан, әтрафындакыларын диггәтини чәлб едәсән. Тарихи шәхсијјәтләрдә—Наполеонда, Бисмаркда, Сталиндә бу әламәтләр мөвчуд иди. Сону heч дә јахшы нәтичәләнмәди. Бу тарихи ибрәти тәрсинә чевириб «кејәнләр» көрәсән нәји дүшүнүрмүшләр? Фикрими садә давраныша бағламаг истәмирәм; мәсәлә ондадыр ки, сәни халг чијнинә галдырыр, сән дә о зирвәдән она һәгарәтлә бахырсан. Көрәсән, беләләринин һәјат сәһифәләри һансы әлифба илә јазылыб? Истәр-истәмәз әхлаги фәзиләтин тәрәфиндә дурачағам. Фәзиләтин нәјә гадир кәсилдијини биздән нечә әср габагкылар анладығы һалда—мәшһур алим Һонбахын дедији кими: «Фәзиләт—башга адамларын хошбәхтлији васитәсилә хошбәхт олмаг сәнәтидир. Фәзиләтли адам башгаларыны хошбәхт едир ки, өзү хошбәхт олсун»—биз XX әсрдә фәзиләти фәрди психоложијада, шәхси марагда, һәтта «ашағыдакылара» мә'нәви әзаб вермәкдә ахтарырыг. Мән белә вәзијјәтлә гаршылашанда һәр шеји бир јана гојуб, **АНА** үрәји илә чырпынмышам. Нијә белә олсун, ахы? О, «ашағыда» дуран кимдән әскикдир?! Вә тәсәллиси көрүн нәдир? Мән «моралист» ола билмирәм. Јанылырлар вә мә'нәвијјатсызлыг адлы учурумла онларын арасында бирчә аддымлыг мәсафә галыр.

Бурада ики инчә мәгам вар: «моралист олмаг» истәмәјәнләрин вә тәһсил сәвијјәси јүксәк оланларын дуети. Биринчиләр үчүн вәзифә борчундан доған ганунлар, һәр шејдир, һансы китабда, тә'лиматда нә јазылыбса, сөзсүз она әмәл етмәлидир. Мүәјјән бәрабәрликдә дуран бир шеји һуманист тәрәфә јуварламаг ганунданкәнардыр, «филан маддәдә дә бу һагда јазылмышдыр». Һалбуки М. С. Горбачовун XIX партија конфрансында дедији кими: «Ганун инсанын шәхси ләјагәтини е'тибарлы сурәтдә горумалыдыр». Икинчиләр исә азы 15—20 ил охудуғундан һәр шеји баша дүшүрләр; онлара «әхлаг дәрси» вермәк лазым кәлмир.

Нијә бу чүрдүр?

ИНДИ бу суалы һәр јердә вә һамыдан ешидирик. Амма узун илләр һәмин суалы һәтта өзүмүзә вермәјә чәсарәтимиз чатмајыбдыр. Кәнчләримизә чатдырмағы борч билирәм: «стажлы» охујанларда милли ниһилизмлә јанашы, заһири дәбдәбәјә, өзүндән разылыға... күчлү иштаһ вардыр. Беләләри нәдәнсә азад инсани мүнасибәти унудурлар. Ахы, бу олмајанда һансы мүстәгилликдән, сәрбәстликдән, һаглы инадкарлыгдан, бир сөзлә јүксәк мә'нәви мәдәнијјәтдән данышмаг олар? Истәјирәм бајаг дедијим «икилијә» гајыдым. Савадсыз, зијалылығы чатышмајан адамларын фәаллашмасы горхулудур.

«Икилик» әлбәттә, шәртидир; бу һал чәмијјәтин өзүндән ирәли кәлир; «икиләшмиш адамлар» истәкләринә чатанда кениш әл-гол атырлар. Һәр шеји өз истәкләринә разылашдырмаға чалышырлар, чидди олмајан сәһви бөјүдүб дәвә јүкүнә чевирирләр. Мараглыдыр ки, үч-беш ил, бир аз да чох вахт кечир, һәјат ритми (онларын диггә етдији һәјат) әввәлки таразлығындадыр, о исә һәр күн иш јеринә кәлир, беләликлә, мүнасибәтләрин ичәрисиндән адлајыб өзү олур азад инсан. Бах, парадокс будур. Мүстәгиллик вә сәрбәстлик дә, һагсыз инадкарлыг да онун үчүндүр. Һәтта беләләри өзләриндән елә бәрк-бәрк јапышыр ки, онлары Антеј дә јериндән гопармагда ачиздир. Бурада зәифлик сосиал бәлаја чеврилир: инди һүнәрин вар, киминсә јеринин сәһв дүшдүјүнү баша сал. Әтрафымыза бахаг. Елә вәзифә саһибләри пејда олуб ки, табелијиндә heч 150—200 нәфәр ишчи јохдур, амма әтрафыны психоложи инфаркт едир, кејләшдирир бир нөв. Беләси «јенидәнгурма» ифадәсини дә елә јахшы дилинә кәтирир ки, һејран кәсилирсән.

Кәнчләр бу мәсәләләрлә чидди марагланырлар, өзү дә факт кәтириб дејирләр: «Сабаһ елә адамларын табелијиндә ишләјәчәјик, мәнимсәдијимиз, даһа доғрусу, сиз мүәллимләрин ашыладығы нәзәријјә бәргәрар олмуш тәчрүбәјлә үз-үзә дајананда, мәғлубијјәт үрәјимизи ағрыдачаг. Биз һәјата азад инсани мүнасибәтләрин көврәк ганадларында кәлдијимизин пешманчылығыны чәкмәјәчәјикми? Доғрудур, биз јенидәнгурма дөврүнә дүшмүшүк. Бәс, бу тарихи зәрурәтин ајры-ајры фәрдләр учбатындан позулмасына, ләнкимәсинә чавабдеһлији ким дашымалыдыр?».

Ејнән бу фикри јухары курс тәләбәләри дәфәләрлә мәнә јазылы шәкилдә билдирибләр. Мәним әгидәмчә инсан өз һәрәкәтинә (иш үслубуна), мүнасибәтләринә јөнәлән һаглы наразылығы гәбул етмәк истәмирсә, јүксәк мә'нәви мәдәнијјәтдән мәһрумдур. Аудиторијада дејирик, инандырырыг, сабаһ исә бир бүрократ, еһкамчы, икиүзлү јолдаш һәр шеји вуруб дағыдар. Беш ил али мәктәбдә нәзәријјәләрлә «силаһланан» кәнчләр практикада нә гәдәр јанылдыгларыны үрәк ағрысы илә дујурлар. Бу, аналыг гүдсијјәтини тә'рифләјән, амма ана олмагдан гачан гадынларын һәрәкәтләринә бәнзәјир? Бир мә'нәви наилијјәти бәрпа етмәк үчүн милјонларла вәсаит хәрчләнир, фајдасы олмур. Елә исә бүрократлар, фәрдијјәтчиләр, боғаздан саз оланлар... нә үчүн әл-гол атмалыдыр? Бунун даһа дәһшәтли горхусу ондан ибарәтдир ки, о мүһитә дүшән кәнчләр абһавадан зәһәрләнир вә өзләри дә олурлар бүрократ, фәрдијјәтчи, бошбоғаз вә с.

...Әхлаг—инсан давранышынын күзкүсүдүр. Әхлаг һаггында классик педагоглар да, философлар да мараглы мүлаһизәләр ирәли сүрүбләр. Мән онлара истинад етмәк истәмирәм (бә'зән, ачығы, о гәдәр «истинадлара» мејл көстәририк ки, һәјатын өзү кәнарда галыр). Әхлагын мүнасибәтләрдә ролу мисилсиздир, лакин онун функсијасы, чәмијјәтдә јери ифрат шиширдилмәмәлидир. Бу тәбии таразлыг «мән»ин дашлашмыш диварыны сындырмагда ачиз олур вә нәтичәдә сәлаһијјәтли мә'мурларын, вәзифәли шәхсләрин, һәтта партија ишчиләринин фәрдијјәтчи психоложијасы феноменә чеврилир. Бу мәсәлә инди партијамызы да, халгымызы да чидди дүшүндүрүр. Онун үчүн ки, нә кизләдәк, әхлаг анлајышынын мә'насыны мәчрасындан чыхармышыг. Бир идарә, мүәссисә башчысынын аз гала өз «әхлаг консепсијасы» мөвчуддур; јә'ни о, һәр нә истәсә едәр вә бунун писинә, јахшысына өзү чавабдеһдир. «Өзү чавабдеһдир?». Лап беләдир вә вахт јетишди, сәни чәзаландырдылар. Бәс, итирән кимдир? Сән, мән, о. Бу, мәсәләнин инзибати тәрәфи. Бәс, мә'нәви тәрәфи? Бир фәрд «әхлаг консепсијасы» учбатындан күтләдә шашгынлыг, инамсызлыг јарадыр вә чаныны ја пенсијаја чыхмагла (мән белә һөрмәтли јолдашларын әлејһинәјәм), ја да башга, бир аз кичик вәзифә тутмагла гуртарыр. Белә зүмрәләрин сағалмаз бәласы онларын мәһдуд тәбиәтләриндән доғур. Сәһв етмирәмсә, Балзакын јахшы кәламы вар: «Мәһдуд тәбиәтли адамлар һадисәләрин даирәсиндән кәнара чыхмыр вә бунларын сәбәбләрини араштырмаг үчүн өзләринә әзијјәт вермирләр».

Мәшһур јазычы әхлаг нәзәријјәчиси дејилди, садәчә көрдүјүнү, дујдуғуну үмумиләшдирмишди. Сөзүмүн чаны одур ки, әхлаглы олмагдан өтрү әхлага аид галын-галын китаблары охумаға еһтијач галмыр. Әсримизин тәрәггиси ајдын һәгигәти пычылдајыр: һәссас, биликли, зәһмәтсевәр, јарадычы адамын ичәрисини оху, тәһлил ет вә субјективлик һасарындан адла. Ахы, сән башчысан, коллективин рәһбәрисән. Мәсәлә ондадыр ки, беләләри әхлаг золағына јуварлананда нәсиһәтчилијә мејл көстәрирләр, бир нөв «һәлимләшир»ләр. Етика илә әл узадырлар, сифәтләриндә чизкиләр тәрпәшир. Вәссалам. Амма варлығы илә, фикир вә һиссләријлә бүрократ олараг нәфәс алырлар.

РЕКТОРУ олдуғум ССРИ-нин 50 иллији адына АПХДИ-дә инчә шәкилдә буну мүшаһидә етмишәм. Профессор-мүәллим һеј'әти әсл зијалы тәбәгәсидир. Јашлысы, чаваны вар. Характерләр чохчәһәтлидир. Демәли, ән'әнәјә галса, бурада бүрократчылыға мејли уммаг мүмкүндүр. Фәалијјәтимин илк илләриндә бунун изини көрмүшдүм. Бәлкә дә бу, мәни «сынаға» чәкмәк үчүн иди?! Амма гәрара алдым ки, һәр шеј өзүмдән, бөјүк зијалы коллективинә мүнасибәтимдән асылыдыр. Истәјимә наил олдум. Буну хатырламагла heч дә өзүмү идеаллашдырмаг нијјәтим јохдур. Өтән илләр мәнә белә бир гәнаәтә кәлмәјә имкан вериб: тәләбә илә тәләбә, мүәллимлә мүәллим, валидејнлә валидејн олмаг кәрәкдир. Бу, вачибдир. Сәһвә јол верәнин мә'нәвијјатыны инзибатчылыгла көлкәләмәк лазым дејил. Чалышмалысан ки, о, сәһвини дүзәлтсин.

Бүдрәјәни вуруб јыхмазлар. Ахы, о, **ИНСАНДЫР.**

Мүшаһидәләр апармаг биз педагог-тәрбијәчиләрин тәбиәтиндәдир. Аз гала, сон илләрин «төһфәси» кими јени бүрократик идарә системи јаранмышдыр. Бу системин дағыдылмасы зијалыларын өзүндән асылыдыр. Биз ағзымыза вурулан гыфылы ачмалыјыг. Бу, бизим вәтәндашлыг борчумуздур, инсанлыг һаггымыздыр. Бунун үчүн кениш имкан да вар. Һамымыз республика Али Советинин сессијасынын бирбаша кедиши вә материаллары илә таныш олдуг. Бир алим, педагог, бир инсан кими севиндим. Севиндим ки, даһа heч нә халгдан кизләдилмир. Севиндим ки, халга јахынлыг, халг демократијасы һәјатымызын елементләринә чеврилир (һалбуки бу чохдан олмалыјды. Тәәссүф...). Адамларла бирбаша әлагә сахламаг мәгсәдилә республиканын партија вә дөвләт рәһбәрләринин телефон нөмрәсинин мәтбуатда е'лан олунмасы дедикләримин тәсдигидир. Бу, һәм дә бош, демагог јазышмаларын, бөһтанларын гаршысыны алмагдыр. Әдаләтсизлијә вә әдаләтә оператив мүнасибәтдир. Белә ашкарлыг үчүн илләри көзләмишик. Кәнчләримизин ағыла, зәкаја инанмаға мә'нәви һаглары чатыр!

Бајаг дедијим кими, «ағызлара вурулан гыфыл»ын күнаһкарлары исә мәһз «дурғунлуг дөврүнүн» бә'зи кадрлары иди. Онлар халгын тарихиндән дә хофланырдылар. Ајаг тутуб јеријән бөһтанларын истисини кондисионерли кабинетләрдә сојудурдулар. Бу, лазым идими? Тарихи јаддашымызы бир даһа бәрпа етмәк, өзүнә гајтармаг нә вахтдан ленинизмә зидд сајылмышдыр? Кечмишимизин гаранлыг сәһифәләрини араштыран алимләрә, тәдгигатчылара «сағ ол» демәк әвәзинә, онларын әлјазмалары бүрократ вәзифәлиләрин, наширләрин учбатындан «сандыг әдәбијјаты»на чеврилди. Нечә-нечә шәхси марагларла нәшр олунан лазымсыз китабларын әвәзинә чохчилдли «Азәрбајчан тарихи»ни, «Азәрбајчан педагожи фикир тарихи»ни чап етмәк мүмкүн иди! Јарадычы потенсиалымызын гејрәтини чәкән һәр һансы бир шәхс өз тарихини, мәдәнијјәтини... билмәлидир. Гардаш республикаларла мүгајисәдә һәләлик бу саһәдә хејли керидәјик. Бизим мәтбуатымызын, јарадычы адамларымызын талејини һәлә дә ишбазлар, бүрократлар, титул газананлар һәлл едир. Халгын мә'нәвијјатында өз фәрдијјәти наминә кизләнмәкдән фачиәли нә ола биләр?

Мәһз бу фачиәнин төрәниши инсанын мәһдудлуғу илә, јалныз өзүнү дүшүнмәсијлә бағлыдыр. Тәвазөкарлыгдан кәнар һесаб етмәјин. Мәним кечән ил нәшр олунан «Нараһат дәгигәләрин гијмәти» китабымдан бир јери хатырладачағам: «Инсан тәк өзү үчүн јашаја билмәз. О, даима инсанлары, чәмијјәти дүшүнмәлидир. Мән өзүм һәјатда кимәсә лазым олмајанда, һәмишә дарыхмышам, гәрибсәмишәм, бә'зән дә өзүмә һесабат вермишәм».

ХАҺИШ едирәм, мәни дүзкүн баша дүшүн. Мәним үчүн бәлкә дә һәјатын гибтәедичи үзүнү көрмәк арзусуна еһтијачым галмајыб. Амма ән бөјүк тәсәллим кимәсә јарамағымдыр. Әкәр буна имканым чатмырса, лап вәзифәмин дә, титулумун да ачысыны чәкмәрәм. Ана олдуғум үчүн демирәм, охучуларын да көврәк сөзә еһтијачы јохдур. Мән әгидәмдә јашатдығым фикримин өмүрлүк гулујам. Тәләбәләрдән, валидејнләрдән... хејли мәктуб алырам. Һәјатда әдаләтсизлик гаршылашмаларындан јазанлар аз олмур. Һәтта көрүшмәк арзусуна дүшәнләр вар; имкан дахилиндә вахт тапыб онларла сөһбәтләширәм. Дујурам ки, мәктуб саһибләрини, јахуд мәнимлә сөһбәт едән адамы мәним мөвгејимдән даһа чох инсан—**Ана** олмағым марагландырыр. Аналар адамлара мүнасибәтдә даһа һәссас олурлар.

М. Горкинин мүдрик бир фикри вар. Дејир ки, «Инсанын елә арзулары вар, тәгдирә, һөрмәтә лајигдир, елә арзулары да вар, буна лајиг дејил. Сиз инсанларын елә арзуларыны јеринә јетирмәјә көмәк един ки, бунлар онун сағлам вә күчлү олмасы үчүн зәруридир, онлар инсана нәчабәт вә үлвијјәт верир, беләликлә дә ону һејванлардан фәргләндирир». Арзу кәләчәјин парлаг моделидир, буну киминсә әлиндән гопармаға heч кәсин һаггы чатмыр. Кәнчләримиз идеаллары илә арзуларына чатмалыдыр. Онлар көзәллијә дә бикәнә дејилләр. О да јадымдадыр, тәләбә кејиминә аид бир сыра мәгалә јазмышдым. Бу мәсәләјә тохунмушдум. Көзәллик—тәбиәт көзәллијини өн плана чәкирәм—һәм дә инсаны әхлаги нагисликдән тәмизләјир. Чәмијјәтин мә'нәви-сосиал апарычысына чеврилмиш **ИНСАН** азадлығы, бир фәрд кими шәхси вә ичтимаи марагларын һансы нөгтәдәсә бирләшмәси (ајрылмасы) мәсәләләринә мүнасибәтимдә тәбиәтә доғмалыг апарычы олуб. Ахы, биз **ВӘТӘНДАШЫГ.** Јә'ни бу сөз һәр шеји әвәз едир. Тале бизим республикаја зәнкин тәбиәт бәхш едиб, мән дә гарыш-гарыш кәзмишәм, бир гадын зәрифлији илә тәбиәтә баш әјмишәм. Бу нөгтәдә һансыса әхлаги нагис бүрократлар, план тапшырығ үчүн бәрәкәтсиз овучлары илә бәрәкәтли торпаг арасында ејнијјәт көрәнләрин тәбиәтә вурдуғу сағалмаз јараја ачымышам.

Тәбиәт вурғуну Андерсенин бир нағылында гурумуш гызылкүл колу сәрт гыш күнүндә ағ, әтирли күлләр ачыр, чүнки она нәчиб инсан әли тохунмушдур.

Амансыз әлләрин минилллик ағачлара тушланмасына, онлары гәддарчасына гырыб јериндә памбыг, үзүм әкмәси мәнтигинә бәраәт газандырмағын өзү чинајәткарлыгдыр. Хүсусилә, 70—80-чи илләрдән мешәләримиз гырылмаға башланды, суларымыз чиркаб рәнкинә бојанды. Мәнсуб олдуғум нәсил даһа јахшы хатырлајыр ки, мүһарибәдән сонра мешә золаглары салынырды, һәр бир колун, ағачын үстүндә мәс'ул јолдашлар белә әсирди. Бирдән һәр шеј адиләшди, инсан амили јазы-позу илә әвәз олунду. Һәр шеј плана—өһдәлијә гурбан верилди. Игтисадијјатсыз heч нәјин бүнөврәси олмаз; амма бу о демәкдирми ки, Күр боју Туғај мешәләрини вер булдозерин, тракторун ағзына, јерлә јексан елә. Мән гуш јувалы ағачларын нечә үзү үстә торпаға сәрилдијинин шаһидијәм. Димдијиндә чөл-бајырдан бир-бир от кәтириб јува гуран гушларын гопардығы фәғаны көрмүшәм. Елә бу, гушларын мүһарибәси дејилми? Көрмәјәнләр исә бә'зи имтијазлы план вурғунлу јолдашлардыр. Бәс, бу «көрмәјән»ләри көрәнләр олубдур, онлар нијә сусублар, даһа доғрусу нијә сусмушуг? Биз күнаһкар дејилик. Дурғунлуг дөврү адамлары ифлич еләмишди.

БИЗ СОСИАЛ әдаләтин бәргәрар олмасы просесинин шаһидијик. Һеч нәји бир-биримиздән кизләтмәмәлијик. Һәмин мешәләрин «нәфәсини кәсән»ләрин бир гисми бир вахт дөшләриндә орден, медал парылдајан, инди бу парылтыны вичдан ағрысында (әкәр варса) кизләдәнләрдир. Бир гисми дә «бир јувадан учуб башга јуваја» гонан, лакин вахтилә дәбдә олмуш кадрлардыр. Тәбиәтдән онлар да гида алырлар. Мәкәр онлары мәшһәр ајағына чәкмәк бу гәдәр чәтиндир, јахуд гејри-мүмкүндүр? Нијә халгдан кизләнирләр онлар? Ахы, бир вахт трибуналардан ән бәлағәтли вә овгатлы сөзләрлә данышыр, һәр јердә көрүнмәјә чалышырдылар. Кәскин данышмалыјыг бу һагда; она көрә ки, кәнчләр торпағын саһибләри олачаглар. Торпаг да үмидлә бахачаг кәнчләрә. Мәһз индидән тәбиәти јохсуллашдыранлар, варыны-јохуну әлиндән аланлар халгын мүһакимәсинә верилмәлидир.

Торпаг мәрһәмәтдә, үлфәтдә инсандан керн галмыр. Һәр чүр писликдән узагдыр, хәзинәсини әсиркәмир. Һансы әсәрдәсә охумушам ки, торпаг инсанлардан әдаләтлидир, ријакарлыг нә олдуғуну билмир, гојулан әмәјә гаршы болбол мүкафатлар верир.

Бунлары сөјләмәклә демәк истәјирәм ки, 70-чи илләр республикамызын көвүнү ишыға ачмады, санки габагчадан һазырланмыш стресс-психо-әһвал аб-һавасы кәтирди. Буна ујғунлашанлар да олду, бу һалла барышмајанлар да. Биринчиләр вәзијјәтдән өзләри үчүн истифадә еләдиләр, аз гала газандыгларыны ганунилашдирдиләр, икинчиләр сыхышдырылдылар, «инфаркт» адлы дәһшәтли хәстәликлә «дил» тапдылар. Нәһајәт, тәхминән 20 иллик мүддәтдә кәнардан нәзәри чәлб едән бошлуг јаранды. Тәбиидир ки, белә стресс-психо-әһвал кәнчләрин бир гисминин мә'нәвијјатында дәрин из бурахды. Нә едәсән, инсанын гәрибә тәбиәти вар. Бу варлыгда елә һиссләр көк салыр ки, о, бир өмрүн ләјагәтини тә'мин едир, мүхтәлиф ситуасијаларда онун варлығыны санки мүәјјәнләшдирир. Бу, хүсусилә, кәнар мүһитин тәмасында ајдын көрүнүр. Әксинә дә олур, белә ки, өзүмүзә вурғунлуғумуз һәддини ашдығындан нагис тәрәфләримизи көрмәк истәмирик. Бу вәзијјәтләрдә өзүмүз өзүмүзү ешитмәсәк дә, ешидәнләр тапылыр: «филанкәс ләјагәтсиз һәрәкәтә јол верди»,—дејирләр. Бурада «ләјагәт» сөзү о адамын гејри-һуманист вә амирлик әһвалы илә, дикәр мә'нәви факторларла әлагәдар јараныр. Тәсәввүр едәк ки, јахшы олмајан гәнаәт үнванымызы тапанда... көрүн, кәнардан бизи мүшаһидә едән кәнчлик һансы һиссләри кечирир.

БИЗ ЕЛӘ ЧИДДИ мәсәләләрдә кечикмишик ки, бу күн пешманчылығыны чәкирик. Тәнтәнәли ичласларда салонун арха јерләриндә отуруб, трибуналардан дәбдәбәли данышанлара «урра» гатышыг һај-күј салан кәнчләр инди хејли јашлашыблар, о күнләри, о илләри јада саланда хәчаләт чәкирләр. Күнаһ өзүмүздә иди, амирлик дигтәсиндә иди. Бунлар архада галыбса да бизә бағышланмаздыр.

Бу күн елә дөврә гәдәм гојмушуг ки, илләрлә үрәјимиздә јығылыб-галан дәрдимизи, истәјимизи ачыг-ашкар дејирик, бирбаша мүнасибәтимизи билдиририк. Белә вәзијјәтдә кәнчлијимизин гаршысында борчумузу өдәмәлијик. Онлары гапалы, көзүгыпыг, лагејд көрмәмәлијик. Садаладығым һәр үч анлајышын дашыдығы јүк кичик дејил. Бу јүкү онларын чијниндән көтүрмәлијик.

Мән һәмишә кәнчләрә инанмышам, өмүрләрини ишыглы көрмәк истәмишәм. Онларда хатирәјә чеврилмиш кәнчлијими тапмышам. Јашдан килејләнмәк олмаз; бу, һәр кәсин өмүр гапысыны дөјән сәсдир. Бир һалда ки, кәнчлији о зирвәдән бахыб гијмәтләндиририк, онда онларла үз-үзә вичданла данышмалыјыг.

ДӘРСЛИКСИЗ ШАКИРДЛӘР?!

Бакынын Киров рајонундакы иншаатчы аиләләринин јашадыглары әразидә (7-чи микрорајон) 1.528 јерлик үчмәртәбәли јени мәктәб (283 нөмрәли) бинасы истифадәјә верилмишдир. Лакин көһнә мәктәбләрдәки дәрслик чатышмазлығы хәстәлији бу мәктәбә дә јолухмушдур.

Будур, Иншаатчылар гәсәбәсиндәки һәмин тәзә мәктәбдәјик. Һәр тәрәфи ағ дашла чилаланмыш, мәрмәр дөшәмәли јарашыглы бина ушагларла вә валидејнләрлә долудур. Валидејнләр бир-биринә аман вермәдән килејләнирдиләр. Елә күман етмәјин ки, бу наразылыға сәбәб тәкчә дәрсликләрин гытлығыдыр. Јери кәлмишкән онларын башга бир нараһатчылығы барәдә. Мәктәбин гапысы һәр сәһәр та зәнк чалынанадәк килидли олур. Мәктәбдә кимин танышы варса, өз ушағыны арха гапыдан сала билир, киминки јохдурса јағышлы, күләкли һавада бајырда көзләмәјә мәчбурдур. Бу, ајры бир сөһбәтин мөвзусудур. Гајыдаг дәрсликләрин үзәринә. Онларын чатышмазлығы нә илә нәтичәләнир? Валидејнләрдән кимлә сөһбәт етдиксә деди:

—Ушагларымыз һәр күн «2» гијмәт алыб ағлаја-ағлаја үстүмүзә кәлирләр... Нә вахтдыр дәрсләр башланыб, лакин ушагларын вур-тут бир вә ја ики фәндән китабы вар. Мәктәбә кедиб дәрслик истәмәкдән јорулмушуг...

Мәктәбин директору Јулија Андриасова исә валидејнләрин килеј-күзарынын сәбәбини белә изаһ едир:

—Күнаһ шакирдләрин өзүндәдир, дәрслији өзләри илә әввәл охудуглары мәктәбдән кәтирмәли идиләр (?). (283 нөмрәли мәктәб башга мәктәбләрдән кәлмиш шакирдләр һесабына комплектләшдирилмишдир).

Мәктәбдә 857 нәфәр шакирд охујур. Амма онларын әксәријјәти бир нечә фәндән дәрсликсиздир. Биринчи синифләрдә охујан 120 шакирдин һеч биринә тәзә «Әлифба» китабы верилмәјиб (30 нөмрәли мәктәб хејрхаһлыг едиб бу мәктәбә 60 әдәд көһнә әлифба китабы вермишдир). Һәмин синифләр үчүн бир әдәд дә олсун «Рус дили» дәрслији бурахылмајыб. Азәрбајчан бөлмәләриндә дә «Рус дили» дәрсликләри чатышмыр. Мәсәлән, 9-чу синифдә охујан шакирдләрдән үчүнә бир «Рус дили» дәрслији дүшүр. 2-чи вә 3-чү синифләрдә охујан 150 шакирдин бу фәндән вур-тут 10 китабы вар ки, онлар да көһнәдир. 6-чы вә 7-чи синифләрин һәрәсиндән ики синиф вар вә бу синифләрдә 120 шакирд охујур. Бу гәдәр шакирд «Зоолокија» фәннини чәми 3 әдәд дәрсликдән өјрәнир. Һәмин дәрсликләр дә гоншу мәктәбләрин бириндән көтүрүлүб.

Мәктәб ССРИ тарихиндән вә еләчә дә әдәбијјат фәннindән бир әдәд дә олсун дәрслик алмајыб. Китабханачы С. Әлијева деди ки, Киров Рајон Халг Маариф Шө'бәси дәрслик алмаг үчүн 85 нөмрәли китаб мағазасынын һесабына пул кечирмәдијиндән бә'зи дәрсликләри вахтында ала билмирик. Мәсәлән, Азәрбајчан бөлмәләриндән өтрү әдәбијјат вә инкилис дили дәрсликләриндән индијәдәк бир әдәд дә алмамышыг.

Тәчрүбәли педагог Шүкүфә Ахундова бу мәктәбдә инкилис дилиндән дәрс дејир. Шүкүфә мүәллим тәхминән 70 шакирдә өз шәхси китабханасындан дәрслик пајлајыб. О, килејләнәрәк деди:

—Нәјә көрә индијәдәк шакирдләр үчүн «Инкилисчә-азәрбајчанча» лүғәт јохдур. Бу дили өјрәнмәк истәјән шакирдләр чәтинлик чәкирләр.

Үмумијјәтлә, мәктәб Азәрбајчан дили, орта әсрләр тарихи, материкләр чоғрафијасы, физика дәрсликләри сарыдан да корлуг чәкир. Мусиги дәрслији исә нәинки мәктәбдә, һеч мағазаларда да тапылмыр.

Китабханада һеч бир бәдии китаб јохдур. Сәбәб? Рајон халг маариф шө'бәсинин мүвафиг китаб мағазаларынын һесабына вахтында пул кечирмәмәси. Мүәллимләр методик вәсаитин, классикләр барәдә материалларын олмамасындан, Азәрбајчан дилиндә дәрсликләрин кејфијјәтсиз кағызда нәшр олундуғундан да килејләнирләр...

Директор Ј. Андриасова дәрслик чатышмазлығы барәдә јазмамағы хаһиш етди, «биртәһәр кечинирик» — деди. Директор бу чүр вәзијјәтлә нечә кечинә биләр, дејә билмирик, анчаг шакирдләр дәрслик олмадан кечинә билмәзләр!

С. БАҒЫРОВА.

ПЕДАГОЖИ ШУРА

АЗӘРБАЈЧАН ДИЛИ ПРОГРАМЫ ҺАГГЫНДА

Бу күнләрдә Азәрбајчан КП МК-да кечирилән мүшавирәдә Азәрбајчан дилинин өјрәнилмәси проблемләри мүзакирә олунмушдур. Көстәрилмишдир ки, дилимизин өјрәнилмәсиндә фәаллығы артырмаг, онун даһа кениш саһәләрдә ишләдилмәсинә наил олмаг, дилин тәдрисини әсаслы сурәтдә јахшылашдырмаг саһәсиндә хејли иш көрүлмүшдүр. Лакин көрүләси ишләр даһа чохдур. Һәр шејдән әввәл мәктәбәгәдәр мүәссисәләрин имканларындан кениш истифадә олунмалы, Азәрбајчан дилинин тәдриси әсаслы сурәтдә јахшылашдырылмалы, мүәллим кадрларынын ихтисасы артырылмалыдыр.

Тәдрисин кејфијјәти исә билаваситә стабил програмлардан вә санбаллы дәрсликләрдән асылыдыр. Бәс, үмумтәһсил мәктәбләри үчүн мөвчуд Азәрбајчан дили програмы индики тәләбләрә ујғундурму?

Ашағыда охујачағыныз јазыда бу суала мүәјјән дәрәчәдә чаваб верилир.

Республикамызын үмумтәһсил мәктәбләриндә Азәрбајчан дилинин тәдрисинин сәвијјәсини јүксәлтмәк гајғысына галмалыјыг. Илк нөвбәдә V—IX синифләр үчүн «Азәрбајчан дили» програмы јенидәнгурманын тәләбләринә әсасән нәзәрдән кечирилмәли, лүзумсуз олараг мүрәккәбләшдирилмиш вә икинчи дәрәчәли материаллар програмдан чыхарылмалыдыр.

Ону да хатырлатмаг лазымдыр ки, үмуми орта тәһсилин вә пешә тәһсилинин гурулушу дәјишдирилдијиндән натамам орта мәктәбин (V—IX синифләр) Азәрбајчан дили програмы јенидән ишләнилмәли иди. Лакин фәалијјәтдә олан Азәрбајчан дили програмынын (үмумтәһсил мәктәбләринин V—IX синифләри үчүн, «Маариф» нәшријјаты, 1986-чы ил) гурулушунда, демәк олар ки, һеч бир дәјишиклик едилмәмишдир. Әксинә, 1982-чи илдә гәбул олунмуш програмдакы термин долашыглығы даһа да артырылмышдыр. Дикәр тәрәфдән, програм тәкмилләшдириләркән тәдрис материалларынын садәчә олараг синифләр үзрә јери дәјишдирилмишдир. Нәтичәдә програмда верилмиш биликләрин сон дәрәчә анлаглы олмасында вә бачарыгларын һәчминин мүәјјәнләшдирилмәсиндә зиддијјәтләр мејдана чыхмышдыр.

Тәәссүфләндиричи һалдыр ки, Азәрбајчан дилинин тәдрисинә верилән саатларын мигдары сон он беш илдә нәзәрәчарпачаг дәрәчәдә азалдылмышдыр. Белә ки, 1972-чи илдә Азәрбајчан дилинин тәдрисинә 735 саат ајрылдығы һалда 1986-чы илдә гәбул олунмуш програмда 612 саат вахт верилмишдир. Лакин тә'лим рус дилиндә олан үмумтәһсил мәктәбләринин «Рус дили» програмында (V—IX синифләр үчүн) рус дилинин тәдрисинә 782 саат вахт ајрылмышдыр.

Јаранмыш ујғунсузлуғу арадан галдырмаг үчүн програмын гурулушунда әсаслы дәјишиклик едилмәлидир. Әввәла, нитг һиссәләринин ики синифдә дејил, үч синифдә өјрәдилмәсинә үстүнлүк верилмәлидир. Чүнки, бу заман тәдрис материаллары шакирдләрин јаш сәвијјәсинә, психолокијасына вә мәнимсәмә күчүнә даһа ујғун бөлүшдүрүлә биләр (Бу мәсәлә тә'лим рус дилиндә олан үмумтәһсил мәктәбләри үчүн «Рус дили» програмында өз һәллини тапмышдыр).

Дәрс илинин әввәлиндә тәкрара ајрылмыш вахт 4—6 саат һәчминдә мүәјјәнләшдирилмәлидир. Сөз јарадычылығы бәһси, V, VI вә VII синифләрдә мөвзулар кечилдикчә өјрәдилмәлидир. V синиф үчүн өјрәдилмәси нәзәрдә тутулан «Мүрәккәб сөзләр сөз јарадычылығынын васитәләриндән бири кими. Мүрәккәб сөзләрин јазылыш гајдалары. Мүрәккәб ихтисарлар» вә танышлыг үчүн тәгдим едилән «Сөз јарадычылығынын дикәр васитәләри» мөвзулары шакирдләрин дәркетмә габилијјәтинә ујғун кәлмир. Илләрдән бәри мәктәб тәчрүбәсиндә һүгуг газанмыш вә һамы тәрәфиндән мәгбул сајылан терминләрин дәјишдирилмәсинә исә сон гојулмалыдыр. Она көрә ки, кәтирилән лүзумсуз «јениликләр» програмы даһа да чәтинләшдирмиш вә ағырлашдырмышдыр. Мәсәлән, 1985-чи илдә гәбул олунмуш «Азәрбајчан дили» програмында (сәһ. 7) сөздәјишдиричи шәкилчи терминининин **грамматик шәкилчи** термини илә әвәз олунмасы мәсәләни мүрәккәбләшдирмишдир. Чүнки бу термин лексик, лексик-грамматик, грамматик вә грамматик-лексик шәкилчиләр һаггында мә'лумат вермәк зәрурәтини јарадыр. Лакин натамам орта мәктәбдә бунлары өјрәтмәјә һеч бир еһтијач јохдур.

Үмумтәһсил мәктәбләринин I—IV синифләри үчүн «Ана дили» програмында исә **«сөздәјишдиричи шәкилчи» «сөзүн формасыны дәјишән шәкилчи» термини** кими верилмишдир. («Ибтидаи мәктәб вә мәктәбәгәдәр тәрбијә» методик мәчмуәси, 1986, № 4, сәһ. 46).

Бизчә, сөздәјишдиричи терминин дәјишдирилмәси зәрури дејилдир.

Тәәссүфлә гејд етмәк истәјирик ки, 1982-чи илдән «Азәрбајчан дили» програмына (IV—VIII синифләр үчүн) дилимизин дахили ганунаујғунлуғуну өзүндә әкс етдирмәјән «Сөзүн башланғыч формасы» (сәһ. 9) мөвзусу нәдәнсә мәктәб ислаһатынын тәләбләри әсасында тәкмилләшдирилмиш програмда да (сәһ. 20) сахланылмышдыр.

Јери кәлмишкән ону да гејд едәк ки, програмда шәкилчиләрин дә мә'налы һиссәјә малик олдуғу көстәрилир (сәһ. 19.).

Тәчрүбәјә әсасән дејә биләрик ки, шакирдләрә шәкилчиләрин мә'налы һиссәјә малик олмасыны өјрәтмәк онлары чашдырыр. Беләликлә, сөзүн көкү һаггында олан билик шүбһә алтына дүшүр.

Бу зиддијјәти арадан галдырмаг үчүн мәктәбләримиздә **сөзүн дәјишмәјән вә мә'на билдирән һиссәси көк, сөзүн дәјишән вә ајрылыгда ишләнмәјән һиссәси шәкилчи** кими өјрәдилмәлидир. Белә оларса, дилимизин дахили ганунаујғунлуғуну шакирдләр асан мәнимсәјәр вә бу, узун мүддәт онларын јаддашында галар.

Буна көрә дә програмда бу мөвзунун «Көк вә шәкилчи» кими верилмәси мәгсәдәујғундур.

Програмда верилмиш фе'лин кәрәклик формасы вә онун үч јолла әмәлә кәлмәси (сәһ. 26) фикри елми чәһәтдән әсасландырылмамышдыр. Белә ки, фе'лин лазым вә вачиб формаларында һәрәкәтин ичра едилмәсинин лазымлығы вә зәрурилији чох күчлү олдуғундан һәмин формалардан әввәл **кәрәк** сөзүнү ишләтмәк мүмкүн дејил. Јә'ни **кәрәк** сөзү фе'лин лазым формасы **(кәрәк кәләсијәм)** вә вачиб формасы илә **(кәрәк кәлмәлијәм)** ишләнә билмир. **Кәрәк** сөзү јалныз **фе'лин арзу формасы** илә ишләнир. Даһа доғрусу, арзу формасыны гәбул етмиш фе'лләрдән әввәл чох вахт **кәрәк** сөзү тәләб олунур. Мәсәлән, **кәрәк јазам, кәрәк јазасан, кәрәк јаза** вә с.

Көрүндүјү кими, фе'лин арзу формасы сүн'и сурәтдә кәрәклик формасы ады илә тәгдим олунмушдур. Кәрәклик формасы башлығы алтында фе'лин лазым вә вачиб формаларынын өјрәдилмәси анлашылмамазлыг јарадыр. Фе'л формалары програмда өз адлары илә верилмәлидир.

«Тә'јини сөз бирләшмәләри» мөвзусу сон он илдә орта мәктәбин «Азәрбајчан дили» програмларында јенилик хатиринә мүхтәлиф адларла тәгдим олунмушдур. Мәсәлән, 1976-чы илдә **«Тә'јини сөз бирләшмәләри, онларын синтактик бүтөвлүјү һаггында анлајыш. Мүәјјәнлик вә гејри-мүәјјәнлик билдирән тә'јини сөз бирләшмәләри»**, 1982-чи илдә **«Јијәлик һал бирләшмәләри исми бирләшмәләрин нөвләриндән бири кими; һәмин бирләшмәләрин мүәјјәнлик вә гејри-мүәјјәнлик билдирмәси»**, 1985-чи илдә **«Исми бирләшмәләр»**, 1986-чы илдә **«Исми бирләшмәләрин әсас нөвләри; биринчи нөв исми бирләшмәләр, икинчи нөв исми бирләшмәләр, үчүнчү нөв исми бирләшмәләр»** ады илә верилмишдир.

Бу мөвзунун програмда «Тә'јини сөз бирләшмәләри» кими верилмәси даһа мәгсәдәујғундур. Чүнки орта мәктәбдә исми бирләшмәләр ады алтында исми бирләшмәләрин бир групу — тә'јини сөз бирләшмәләри өјрәдилир. Исми бирләшмәләрин дикәр нөвләри исә али мәктәбләрдә өјрәдилир.

Програмда термин ваһидлијинә там әмәл едилмәлидир. Лакин **иди, имиш** бир мүнасибәтдә **һиссәчик** (сәһ. 26), дикәр мүнасибәтдә **кечмиш заман һиссәчији** (сәһ. 26) адландырылыр. VII синифдә **фе'ли сифәт тәркибләри, фе'ли бағлама тәркибләри** (сәһ. 27) јазылдығы һалда, һәмин мөвзулар VIII синифдә **фе'ли бирләшмәләр, фе'ли сифәт, фе'ли бағлама бирләшмәләри** (сәһ. 30) кими тәгдим олунмушдур.

Нәдәнсә, мәктәбләримиздә һамы тәрәфиндән гәбул едилмиш фе'л заманларынын адлары да програмларда бир-бириндән фәргли верилир.

Бизчә, апостроф вә онунла әлагәдар мөвзуларын програмдан чыхарылмасы вахты да чохдан чатмышдыр. Чүнки, дилимиздә апострофун мөвгеји сахтадыр. О, Азәрбајчан дилинин тәбии гурулушуна вә аһәнк ганунуна ујушмур. Нәтичәдә нәинки мәктәб чәрчивәсиндә чәтинлик төрәдир, һәтта әдәби дилин бу вә ја дикәр саһәсиндә дә долашыглыға сәбәб олур. О да унудулмамалыдыр ки, тарихән бә'зи әрәб мәншәли сөзләрин јазылышы үчүн гәбул едилмиш апостроф ишарәси чохдан өз мөвгејини итирмишдир. Буну әдәби дилимиздә апострофлу сөзләрин чох аз мигдарда галмасы да тәсдиг едир.

Програмда «Алынма сөзләр» (әрәб-фарс вә рус-Авропа мәншәли алынма сөзләр) мөвзусунун дәјишдирилмәси барәдә дә дүшүнмәк вахты чатмышдыр. Белә ки, бу мөвзу шакирддә бир проблеми — Азәрбајчан дилинин әрәб, фарс, рус вә Авропа дилләриндән сөз алмасы вә бунунла дилимизин лүғәт тәркибинин зәнкинләшдирилмәси фикрини ашылајыр.

Лакин арашдырмалар көстәрир ки, тарихән Азәрбајчан дили дүнјанын бир чох дилләринә дә күчлү тә'сир көстәрмишдир. Тәкчә ону демәк кифајәтдир ки, мүасир рус әдәби дилиндә ишләнән 120.480 сөзүн 1 фаизи (тәхминән 1.205 сөз) Азәрбајчан-түрк дилләриндән алынмышдыр. Азәрбајчан дилиндән һәмчинин әрәб, фарс, ермәни, күрчү вә с. дилләрә дә јүзләрлә сөз, ифадә кечмишдир.

Белә олдуғу шәраитдә **«Алынма сөзләр»** мөвзусунун әвәзинә **«Дилләрин гаршылыглы әлагәси»** мөвзусунун кечилмәси мәсләһәтдир. Чүнки бу заман Азәрбајчан дилиндән дүнја дилләринә сөз кечмәси ганунаујғунлуғуну да елми шәкилдә шәрһ етмәк имканы јараныр.

Бизчә, јенидәнгурманын тәләбләри әсасында јарадылачаг «Азәрбајчан дили програмлары»нда өз сөзүнү јеканә доғру сөз сајмаг иддиасына сон гојулачаг, әдәби вә педагожи ичтимаијјәтин мәгсәдјөнлү тәклифләриндән дә истифадә олуначагдыр.

Әләддин ӘЛИЈЕВ,
республика Мәркәзи МТИ-нин Азәрбајчан дили вә әдәбијјаты тәдрисинин методикасы кафедрасынын мүдири, филолокија елмләри намизәди.

ӘЛВАН МАРКАЛАР

Москва. ССРИ Рабитә Назирлији тәдавүлә јени силсилә маркалар бурахмышдыр. Бу силсилә 1987-чи илдә «Комсомолскаја правда» гәзети редаксијасынын нәздиндә јарадылмыш зоопарклар фонду илә бирликдә һазырланмышдыр. Беш әлван маркада ајы, чанавар, габан, вашаг вә зебр тәсвир олунмушдур. Маркаларын әсас дәјәринә әлавәләр дә едилмишдир ки, бу да фондун вәзифәләринин һәјата кечирилмәсинә — зоопарклар шәбәкәсинин инкишаф етдирилмәсинә, онларын мадди базасынын мөһкәмләндирилмәсинә сәрф олуначагдыр. 1989-чу илдә бу типли хејријјә маркаларынын нәшри давам етдириләчәкдир.

«Гајнагчылар». Фото-етүд Ү. Мурадовундур.

ЈЕНӘ ДӘ БҮРОКРАТИЈА?

Һөрмәтли редаксија, мән 1984-чү илдә Һ. Зәрдаби адына Кировабад Дөвләт Педагожи Институтуну битирмишәм. Һәмин илдән дә Газах РХМШ-да иш үчүн нөвбәјә дајанмышам. 1986-чы илдән рајон мәркәзиндән 35 километр аралы I Шыхлы кәнд орта мәктәбиндә мүвәггәти олараг пионер баш дәстә рәһбәри ишләмишәм. Ики ајдыр ки, һәмин вәзифәдән азад едилмишәм.

ССРИ Али Совети Рәјасәт Һеј'әтинин 1987-чи ил 2 сентјабр тарихли фәрманында көстәрилир: «Һамилә вә јашјарыма чатмамыш ушаглары олан гадынлар мүддәтли әмәк мүгавиләси гуртардыгда ишдән азад едилдији һалларда да мудиријјәт онлары ишә дүзәлдир».

Бу гануну әлимдә әсас тутараг Газах Рајон Комсомол Комитәсинә мүрачиәт етмишәм. Сағ олсунлар, вәзијјәтими баша дүшдүләр. 1 нөмрәли шәһәр орта мәктәбиндә пионер баш дәстә рәһбәри ишләмәјим барәдә рајкомун 16 сентјабр 1988-чи ил тарихли бүро ичласынын гәрары да вар. Амма Газах РХМШ-ын мүдири М. Маһмудов јолдаш мәним һәмин вәзифәдә ишләмәјим үчүн сәрәнчам вермир (?).

РХМШ-а вә рајонун әлагәдар тәшкилатларына дәфәләрлә мүрачиәт етмишәм ки, аилә вәзијјәтим чәтиндир, көрпә ушағым вар, јолдашым һәрбичидир. Мәнә көмәк един. Лакин шикајәтимә бахан јохдур.

Һөрмәтли редаксија, үмидим тәкчә сизә галыр.

Зәминә ӘСКӘРОВА,
Газах рајону, 26 Бакы комиссары күчәси, ев 235.

ҺӘКИМ МӘСЛӘҺӘТИ

ПРОФИЛАКТИКА ВАЧИБ ШӘРТДИР

Сон вахтлара гәдәр белә бир фикир мөвчуд иди ки, кәнд әһалиси шәһәр әһалисинә нисбәтән даһа сағлам олур. Лакин тибб ишчиләринин, хүсусилә 2-чи Москва Тибб Институтунун әмәкдашларынын апардыглары узунмүддәтли мүшаһидәләр сүбут едир ки, әслиндә мәсәлә башга чүрдүр. Адәтән шәһәрдә јашајанларын әксәријјәти өзүндә бир насазлыг һисс едән кими һәкимә мүрачиәт едир, хәстәлијин вахтында мүаличә олунмасына, сағламлығынын бәрпасына чалышыр. Кәнд јерләриндә исә... Мүтәхәссисләр белә бир факт көстәрирләр: рајон әһалисинин, хүсусилә кәнд әһалисинин хәстәләнәнләринин јалныз 30 фаизи һәкимә мүрачиәт едир. Бу рәгәм шәһәр әһалиси арасында исә 80 фаизә бәрабәрдир. Әкәр биз сағламлыға Үмумдүнја Сәһијјә Тәшкилатынын низамнамәси тәләбиндән гијмәт версәк, бу рәгәм арасындакы кәскин фәргин нә демәк олдуғуну, вәзијјәтин чиддилијини ајдын тәсәввүр едә биләрик. Һәмин низамнамәјә көрә сағлам о адам һесаб едилир ки, онда нәинки мүәјјән бир хәстәлик вә гүсур олмасын, еләчә дә һәмин шәхс физики чәһәтдән там сағламлыға, јүксәк әһвал-руһијјәјә вә сосиоложи раһатлыға малик олсун. Һалбуки, кәнд әһалиси арасында профилактик мүајинәләр апарылан заман онларын 50—60 фаизиндә әввәлләр ашкар едилмәмиш мүхтәлиф хроники хәстәликләр олдуғу мүәјјән едилмишдир. Буна көрә биз — рајон мәркәзләриндә вә кәндләрдә ишләјән тибб ишчиләри чох вахт хәстәликләрин кечикмиш вә ағырлашмыш формалары илә, өзү дә ев шәраитиндә, јахуд хәстәханадан кәнар дикәр јерләрдә растлашмалы олуруг. Әслиндә бу хәстәләр һәкимә чохдан мүрачиәт етмәли, чидди мүаличә олунмалыдырлар.

Белә тә'хирәсалынмаз тибби јардыма еһтијач дујулан хәстәликләрдән бири дә үрәк әзәләси инфарктынын чох тәсадүф едилән чидди ағырлашмаларындан олан кардиокен шокудур. Бу хәстәлик заманы синирһуморал фәалијјәтин позулмасы нәтичәсиндә организмдә ган дөвраны кәскин сурәтдә чох чидди дәјишикликләрә мә'руз галыр вә өзүнү әсасән артериал ган тәзјигинин гәфләтән чох ашағы дүшмәси илә көстәрир.

Кардиокен шоку заманы әсасән үрәк әзәләсинин јығылма габилијјәти кәскин шәкилдә зәифләјир, јә'ни һәр дәгигәдә һәрәкәт едән ганын һәчми азалыр. Нәтичәдә үрәк вә бејиндә, еләчә дә башга үзв вә тохумаларда күчлү оксикен ачлығы (һипоксија) јараныр. Әкәр бу вәзијјәтин гаршысы тә'чили алынмазса һипоксијанын дәринләшмәси нәтичәсиндә үрәк вә бејиндә кедән чох чидди дәјишикликләрлә јанашы, гара чијәрдә некроз, мә'дә-бағырсаг системиндә күчлү ганахмаја сәбәб олан јара хәстәлији, бөјрәкләрин филтрасијасынын (сүзмә габилијјәтинин) кәскин азалмасы вә с. һаллар јарана биләр.

Ән сон мә'луматларда көстәрилир ки, кардиокен шоку заманы мүтләг инфаркт хәстәлијинин олдуғуну күман етмәк дүз дејил. Белә ки, кардиокен шокуна кәскин миокардитләр, ағ чијәр артеријасынын вә јахуд онун ири шахәләринин тутулмасы, үрәк гапагларынын мүхтәлиф зәдәләри, ағыр форма аритмијалары заманы да раст кәлмәк олар. Бу заман хәстәдә үмуми зәифлик фонунда рәнкин авазымасы, додагларын, бурнун учунун көјәрмәси, әтрафларын сојумасы, үмумијјәтлә, бәдән һәрарәтинин ашағы дүшмәси, әтрафа гаршы реаксијанын олмамасы, мәркәзи синир системинин позулмасы әламәти олан сүстлүк һаллары мүшаһидә едилир. Гејд етмәк лазымдыр ки, травматик шоклардан фәргли олараг кардиокен шоку заманы тормозланма просеси өзүнү аз көстәрир. Хәстәлијин әсас әламәтләриндән бири үрәк наһијәсиндә шиддәтли ағрынын олмасыдыр. Лакин бә'зи һалларда хәстә кардиокен шокуна ағры олмадан да дүшә биләр.

Әмәләкәлмә хүсусијјәтләринә вә инкишафына көрә кардиокен шокунун дөрд нөвү вардыр: һәгиги, рефлектор, ареактив, аритмик. Бу нөвләрин бир-бириндән ајырд едилмәсинин практики әһәмијјәти бөјүкдүр, чүнки онларын һәр биринин өзүнәмәхсус илк тибби јардым хүсусијјәтләри вардыр.

Кардиокен шоку заманы илк јардым нә гәдәр тез вә дүзкүн јеринә јетирилсә, хәстәнин кәләчәк талејинә бир о гәдәр инамла бахмаг олар. Хәстәјә илк тибби јардым јериндәчә көстәрилмәлидир. Илк нөвбәдә хәстәјә там сакитлик верилмәлидир. Әкәр бу һал күчәдә вә јахуд һеч бир тибби шәраити олмајан јердә баш версә, хәстәни тәрпәтмәк лазым дејил, һәтта ону јерә вә јахуд дөшәмәјә узандырмаг мәсләһәтдир. Бу заман тәнәффүсү чәтинләшдирә биләчәк дар палтарлар чыхарылмалы, кәмәрләр ачылмалы, протез дишләр көтүрүлмәлидир. Узанмыш вәзијјәтдә олан хәстәнин ајаг наһијәсини 15—20 сантиметр һүндүрлүкдә сахламаг лазымдыр. Онун үзүнә ади сојуг су чиләмәк вә јахуд јаш дәсмалла силмәк олар. Илк тибби јардым кими нашатыр спирти дә ијләтмәк мүмкүндүр.

Бә'зи алимләр дилин алтына валидол гојмағы, һәтта нитроглисерин вермәји дә мәсләһәт көрүрләр. Онлар тә'чили олараг кардиамин ијнәсиндән истифадә етмәјин дә еффекти олдуғуну көстәрирләр. Нисбәтән јүнкүл вәзијјәтләрдә фентанил, дроперидолп вә јахуд седуксендән истифадә етмәк олар. Лакин ағры шиддәтли олдугда мүтләг морфиндән вә јахуд онун синтетик әвәзедичиләриндән олан промедолдан истифадә етмәк лазымдыр. Бу груп перепаратларын јанашы тә'сирини арадан көтүрмәк мәгсәдилә онлар атропин вә јахуд димедролла вурулмалыдыр. Әкәр јарым саат мүддәтиндә ағрынын интенсивлији әсаслы сурәтдә азалмырса, һәмин ијнәләри тәкрар етмәјә ичазә верилир.

Бир сөзлә, бүтүн гүввәләр хәстәни шок вәзијјәтиндән чыхармаға јөнәлдилмәлидир. Бу заман илк мүвәффәгијјәт ағрыны арадан көтүрүлмәси һесаб едилмәлидир. Икинчи ән вачиб мәсәлә ган тәзјигинин нисбәтән јүксәлдилмәсидир. Бу мәгсәдлә тә'чили олараг дамар бүзүчүләрдән — мезитондан, норадреналиндән вә с. истифадә едилмәлидир. Әкәр бунларын тә'јинатындан сонра әсаслы нәтичә алынмазса, онлары тәкрар етмәк олмаз. Чүнки периферик ган дамарлары даһа чох сыхылыр, үрәк әзәләси даһа чох мүгавимәтлә растлашыр, ганын сиркулјасијасы (дөвраны) позулур, нәтичәдә организмдә олан асидоз (ганын тәркибинин туршулашмасы) дәринләшир. Буна көрә вена дахилинә дамчы васитәсилә полиглјукин, реополиглјукин, флјудекс вә с. көчүрүлмәси даһа јахшы еффект верир. Бу заман ган тәзјигинин јүксәлмәси илә јанашы, һәм дә үрәк вурғуларынын сајы хејли азалыр.

60-чы илләрин орталарындан башлајараг јүксәк дозаларда кортикостероидләрдән (преднизолон, дексаметазон вә с.) истифадә едилир. Лакин бу препаратлар травматик вә башга нөв шокларда јахшы нәтичә вердији һалда, инфарктын мүаличәси заманы мүсбәт еффект алынмадығы мә'лумдур. Вачиб мәсәләләрдән бири дә бөјрәкләрин фәалијјәтинин артырылмасыдыр. Бу мәгсәдлә үмуми тәдбирләрлә јанашы нисбәтән јени препарат олан допамин тә'јин едилмәси мәсләһәтдир. Һазырда кардиокен шокуну ихтисаслашдырылмыш клиникаларда ән мүасир контрапулсасија — сүн'и ган дөвраны апараты илә мүаличә етмәјә башламышлар. Әкәр үрәк әзәләсиндә некроз 50 фаиздән чох дејилсә, бу апаратын мүаличәви еффекти хүсусилә јүксәк олур. Бир шеји дә гејд едәк: һәр һансы нөв мүаличә олур-олсун, о илк анлардан башлајараг оксикен мүаличәси илә бирликдә апарылмалыдыр. Истифадә едилән дәрман препаратларынын имкан дахилиндә вена дахилинә вурулмасы мәсләһәт көрүлүр.

Кардиокен шокунун гаршысынын алынмасында профилактик тәдбирләрин вахтында апарылмасынын бөјүк әһәмијјәти вардыр. Инфарктлы хәстәнин илкин санитар тәмизләнмәсинә, палтарларынын дәјишдирилмәсинә вә с. кими һаллара илк 3 саат мүддәтиндә јол верилмәмәлидир. Мүәјјән едилмишдир ки, әкәр илк 3 саат әрзиндә тибби јардым дүзкүн јеринә јетириләрсә, ағырлашманын гаршысы хејли алына биләр.

Ону да гејд едәк ки, бу хәстәлик заманы күчлү психи кәркинлик, горху вә һәјәчан баш верир ки, бу да ган дөвранынын позулмасыны даһа да дәринләшмәсинә сәбәб олур. Буна көрә о хәстәләр белә вәзијјәтдән даһа тез чыхырлар ки, онлар өзләрини әлә алмағы бачарырлар вә тәмкинлиликләри илә тибб ишчиләринә јахындан көмәк көстәрирләр.

Бир даһа тәкрар едирик ки, әкәр әһали арасында фәал профилактик тибби мүајинәләр апарылса, еләчә дә хәстәләр вахтында һәкимә мүрачиәт етсәләр, хроники үрәк-дамар чатмамазлыглары һалларыны ашкар едиб арадан көтүрмәк сајәсиндә бир чох һалларда кардиокен шокунун гаршысыны алмаг мүмкүндүр.

Тарјел ЕЈВАЗОВ,
Ағдам шәһәр поликлиникасынын һәкими, тибб елмләри намизәди.

СИЗИН РӘ'ЈИНИЗ?

САВАШМАҒЫ ӨЈРӘНИН!

ПСИХОЛОГ МИХАЕЛ КЕЛЛЕНЛӘ (АФР) МҮСАҺИБӘ

Суал: «Ахмаг дејиниәндә ағыллы сусар» — дејибләр. Савашын гаршысыны алмаг үчүн доғруданмы сусмаг вачибдир?

Чаваб: Хејр. Гаршылыглы мүнасибәт нә гәдәр сых олса, мүбаһисә, һәтта савашмаг бир о гәдәр вачибдир. Бу заман партнјорлардан һәр бири биркә һәјатда өз һәддини биләр. Мәһз бу күн савашмалар һәмишә олдуғундан даһа вачибдир. Чүнки һазырда адамлар дөрд дивар арасында даһа чох үзбәүз олурлар. Бурада, «гапалы саһәдә» ихтилаф еһтималы даһа бөјүкдүр. Һәмин ихтилафлар дәрһал һәлл едилмәдикдә чидди әдавәтә кәтириб чыхарыр. Бундан башга, гадынлар өз үзәрләринә даһа тез-тез киши вәзифәләрини (аиләнин мадди тә'минаты) көтүрүрләр. Кишиләр исә гадын вәзифәләриндән (ушагларын тәрбијә едилмәси) јаха гуртара билмирләр. Бу, онларын биркә һәјатыны мүрәккәбләшдирир.

Суал: Бир гәдәр мүфәссәл данышa биләрсинизми?

Чаваб: Ән'әнәјә көрә аиләдә киши вә гадынын вәзифәләри дәгиг мүәјјән едилмишди. Һәрәнин өз фәалијјәт даирәси вар иди. Инди, азадлыг дөврүндә вәзијјәт тамамилә дәјишмишдир: кишинин вә гадынын тә'сир даирәләри тез-тез кәсишир вә дәјишир. Кишиләрин гәти нүфузу артыг мөвчуд дејилдир. Һәр дәфә кимин һаглы, кимин һагсыз олдуғуну мүәјјәнләшдирмәк лазым кәлир. Бу исә мүбаһисәјә сәбәб олур, ахы, өзүнүн адәт етдији азадлыгдан вә зөвгдән ким көнүллү сурәтдә имтина едәр? Бу һисс өзүнү мәһрәманә һәјатда даһа ачыг бүрузә верир. Инсани мүнасибәтләрдә киши илә гадын арасында бу күн әввәлки дөврләрә нисбәтән даһа чох мүнагишә јараныр. Һәр ики партнјор өзүнү бәрабәрһүгуглу сајыр, јә'ни заманда тез-тез бир-биринин әксинә олан хәјала дүшүрләр. Бах, елә бурада мүбаһисә мејдана кәлир, партнјору баша дүшмәк, онунла јахынлашмаг үчүн имкан јараныр. Биз узун мүддәт горху һиссимизи, инчиклијимизи вә тәләбләримизи маскаладыгда биркә һәјатдан һәзз алмаг һисси јоха чыхыр.

Суал: Лакин елә әр-арвадлар вар ки, даим савашырлар. Бу савашлар онлары һеч дә бир-биринә јахынлашдырмыр, әксинә, даһа да узаглашдырыр. Белә чыхыр ки, онлар дүзкүн савашмағы бачармырлар?

Чаваб: Онлар јалныз бу савашмаларла бир-бирини әлдән салырлар, чүнки мүбаһисә етмәји бачармырлар. Онлар буна өјрәшмәјибләр, чүнки, чәмијјәтимиздә гәзәб вә тәчавүз үзәриндә гадаған гојулмушдур, лакин бу һиссләр һәр чүр мүбаһисәјә хас чәһәтләрдир. Белә һиссләр артыг ушагларда да мүшаһидә едилир. Тәрслик, шылтаглыг, һиддәт кечид дөврүндә кәнчләрә хас олан хүсусијјәтләрдир. Бу вахтлар адам өзүнүтәсдиг, шәхсијјәтин формалашмасы дөврүнү јашајыр. Белә һаллар гардашла бачы, валидејнләр арасында да ола биләр. Лакин савашмалар чәзасыз галмыр: тәгсиркары валидејнләр өз мәһәббәтләриндән мәһрум едир, онлары дөјүрләр, әхлаг дәрси кечирләр: бир-биринизә гаршы диггәтли олун!

Суал: Бәс гаршылыглы һөрмәт биркә һәјат үчүн әсас дејил?

Чаваб: Ону шәхси һәјатда дикәр һалларла әлагәдән кәнарда көтүрүрүксә, тоггушма үчүн онлара мејдан вермириксә — јох. Тәчавүз, мүнасибәтләрин ајдынлашдырылмасы, партнјора гаршы нифрәт һисси бүтүн инсанлара хас олан чәһәтләрдир. Бу һиссләри биз истәнилән истигамәтә јөнәлдә билсәк дә, һәјатымыздан тамамилә чыхармаг игтидарында дејилик. Өзүнү кәнара чәкән, үзүнә гәзет тутмагла гаршы тәрәфин тә'нәсиндән јаха гуртармаға чалышан, өз рә'јини дәрһал сөјләмәјәнләр күман ки, әри вә ја арвады илә сакит јашајыр, лакин онларын арасында һәлл едилмәмиш проблемләрдән ибарәт дағ јараныр вә бу дағ кет-кедә бөјүјүр. Әсәбләрини вә гәзәбини идарә етмәји вә һиссләри ишә салмағы өјрәнмәјәнләр сөзүн әсл мә'насында бир-бирләрини севә билмәзләр.

Суал: Бир-бирини севән кәнчләрә нә арзу едәрдиниз?

Чаваб: Биринчи вә ән мүһүм аддым одур ки, савашын мәһәббәтин тәркиб һиссәләриндән бири, тәчавүзүн исә һәјатымыза хас чәһәт олдуғуну дәрк едәсән. Әкәр буну өзүн е'тираф етсән, партнјору анламаг сәнин үчүн даһа чәтинлик төрәтмәјәчәк.

Суал: Савашмағы өјрәнмәк оларммы?

Чаваб: Савашманын да өз техникасы вар. Үзәјин өјрәнмәк үчүн узун мүддәт мәшг етмәк лазым кәлдији кими, савашмағы бачармаг үчүн дә әлләшмәк лазым кәлир. Дүзкүн мүбаһисә етмәји бачаран адам партнјоруна сөзлә зәрбәләр ендирир, вәзијјәти кәскинләшдирир. Әкәр мүбаһисә заманы сиз партнјорунузун үстүнә чығырырсынызса, ону инчидирсинизсә вә бу заман мәсәләни ајдынлашдырмаг дејил, ону даһа да долашдырырсынызса, демәли, һәлә савашмағы бачармырсыныз, ону өјрәнмәлисиниз.

Суал: Кәнч әр-арвадлар нәјә даһа чох диггәт јетирмәлидирләр?

Чаваб: Мүбаһисә едәркән онлардан һәр бири өзүнә суал вермәлидир: «Партнјорумдан нә истәјирәм?». Мәсәлән, евдә сәлигә-саһман олмадығы үчүн (ән чох наразылыг да елә бу сәбәбдән јараныр) һарај-һәшир салмаздан әввәл кәрәк өзүндән сорушасан: «Нә үчүн мән һәр шеји һара кәлди атырам? Партнјорумун ишини чәтинләшдирмәк истәјирәм? Бәлкә мән ону чәзаландырырам? Нәјә көрә? Мәнә лазыми гәдәр диггәт јетирмәдији үчүнмү?». Әкәр бу суаллара өзлүјүндә дүзкүн чаваб версән, ајдын олар ки, кичик мәсәләләрлә әлагәдар олан мүбаһисәләр нә исә даһа чох шејә наил олмаг мәгсәдини күдүр: өзүнә гаршы онун даһа диггәтли олмасыны, даһа чох мәһәббәт, даһа чох азадлыг верилмәсини истәјирсән. Аиләдә ихтилафа сәбәб олан мәсәләнин архасында нә дурдуғуну кәрәк өзүн үчүн ајдынлашдырасан, бунун үчүн исә чәсарәтли вә үрәјиачыг олмалысан. Бу һиссләри дә өзүмүздә тәрбијә етмәлијик. Бах онда нәдән јаранмасындан асылы олмајараг һәр һансы мүбаһисә сәмәрәли олар. Әкс һалда белә мүбаһисәләр илләрлә давам едәр, һеч кәсә дә хејир кәтирмәз.

(«Ровесник» журналынын 7-чи нөмрәсиндән).

УҒУР ОЛСУН, МУҒАМ ТЕАТРЫ!

Сон илләр мәдәни-ичтимаи һәјатымызда классик мусигимизин, фолклорун, гәдим сәнәт новләринин дирчәлдилмәси, инкишафы вә тәблиғинә бөјүк фикир верилир. Халгын милли мә'нәви сәрвәтләри, гајнаглар мүнтәзәм арашдырылыр, јени театрлар, фолклор ансамбллары јарадылыр. «Шәрәфханлы» ел нәғмәләри вә «Дастан» театрлары, «Ирс» вә «Телло» фолклор ансамбллары классик халг јарадычылығы нүмунәләринин һәјата гајтарылмасы вә популјарлашдырылмасында әвәзсиз рол ојнајырлар.

Бу күнләр халгымыз, мусиги ичтимаијјәтимиз үчүн јени бир һадисә—Бејнәлхалг Муғам Мәркәзинин вә Муғам Дөвләт Театрынын јарадылмасы илә әламәтдардыр. Гәдим Шәргин, еләчә дә халгымызын мә'нәви мәдәнијјәтинин ајрылмаз тәркиб һиссәси олан муғам сәнәтинин букүнкү талеји үчүн нараһатлыг тәбиидир. Бәшәријјәт миғјасында, бүтүн халгларын һәјатында илкинлијә, көкә гајыдышын зәрурилијинин ортаја чыхдығы, кечмишә, классик мәдәнијјәтә бағлылыға күчлү мејл јарандығы бир дөврдә әксәр Шәрг халгларынын мә'нәвијјатынын, фәлсәфи дүнјабахышынын, көзәллик вә әхлаги дујумларынын ифадәчиси олан гәдим муғам сәнәтинә индики еһтијач муғам жанрынын ифасында ән'әнәви вә јени принсипләрә әмәл олунмасыны, онун түкәнмәз дахили еһтијатларындан јарадычылыгла истифадә едилмәсини шәртләндирир вә бу да классик мусигимизин, милли мәдәнијјәтимизин дирчәлдилмәси кими мә'наланыр.

Муғам театрынын сорағыјла гәдим Ичәришәһәрә үз тутдуг. Театр Бакынын ән көзәл ме'марлыг абидәләриндән бири олан Карвансарада јерләшир. «Ирс» фолклор ансамблы илә гоншудур. Биз кәләндә мәшгләрин башланмасына һәлә вар иди. Илк мүсаһибимиз театрын јарадычыларындан бири, республиканын әмәкдар артисти Ислам Рзајев олду.

—Бакыда Муғам мәркәзинин вә театрынын јарадылмасы идејасы чох-чох әввәлләр ортаја атылмышды. Анчаг тәшәббүсү, идејаны реаллашдырмаг о гәдәр дә асан иш дејил. 1985-чи илдә Иргада оларкән бизи орадакы Муғам мәркәзинә тамашаја бахмаға дә'вәт етдиләр. Орадан зәнкин тәәссүратла гајытдыг. О вахтдан нараһатлыгым башланды. Јолдашларла, мүтәхәссисләрлә мәсләһәтләшдик. Сәмәргәнддәки, Һиндистандакы «Сәс вә рәнк» театрларындан да хәбәримиз варды. Өлкәмиздә муғам сәнәти даһа чох бизим республикада популјарлыг газаныб, бу саһәдә тарихи тәчрүбәмиз вә күчлү ән'әнәмиз вар. XIX әсрин сонларында вә XX әсрин әввәлләриндә Шуша, Шамахы вә Бакыда кениш шөһрәт тапмыш мусиги мәчлисләри олуб. Азәрбајчан көркәмли муғам ифачылары илә бүтүн дүнјада таныныб. Бүтүн бунлар илк Муғам мәркәзини вә театрыны Бакыда јаратмаға бизә мә'нәви һагг верирди. Одур ки, исте'дадлы режиссор, «Шур» телевизија филминин мүәллифи, инди театрын директору вә баш режиссору олан Ариф Газыјевлә бирликдә фәалијјәтә башладыг. Бу ишә мараглы олан мусигичиләрин иштиракы илә елә бу Карвансарада «Шур» дәсткаһынын мәшгләринә башладыг. Август ајында Мәдәнијјәт Назирлији вә Бакы Совети Ичраијјә Комитәси ичтимаи бахышда тамашаны бәјәнди. Назирлијин гәрары илә бу илин октјабрында Муғам театры һәјата вәсигә алды. Ону да дејим ки, индики дөврдә үмумдүнја миғјасында халг мәдәни ирсинә диггәтин күчләндији бир заманда Муғам театрынын јарадылмасы хүсусилә актуал әһәмијјәт дашыјыр, белә ки, о, классик муғамларымызын сәһнәләшдирилмәси, онларын јашадылмасы вә популјарлашдырылмасы јолунда башлыча васитәләрдән бирибир. Театрымызын гаршысында конкрет вәзифәләр дурур. Перспективләримиз бөјүкдүр. Гәдим муғам сәнәтинә јарадычы јанашмагла, онун классик ән'әнәләрини көзләмәклә ән сечијјәви елементләрдән истифадә едәрәк муғамы театр сәнәти үнсүрләри илә үзви шәкилдә әлагәләндирән тамашалар һазырламаға чалышачағыг.

Театрын бүтүн үзвләри ачыг мејданчаја, концерт салонуна топлашыб вә бир аздан «Шур»ун мәшгләри башланмалыдыр. Ислам Рзајев бизи јарадычы һеј'әтлә таныш едир. Театрын бәдии рәһбәри әмәкдар инчәсәнәт хадими, бәстәкар Рамиз Миришлидир.

Ислам Рзајевин муғам ифачылары групуна әсасән А. Зејналлы адына Бакы Мусиги Мәктәбинин јетирмәләри олан кәнчләр—Назим Ағајев, Заһид Гулијев, Зејнәб Беһбудова, Ајкүн Бајрамова, Хасмәммәд Һачыјев, Әскәр Әһмәдов, Фамил Нәчәфов, Разијә Ширинова чәлб олунублар. Тамашаларын һазырланмасында исте'дадлы мүғәнни, мәшһур муғам үчлүјүнүн үзвү, республиканын әмәкдар артисти Алим Гасымов да јахындан иштирак едәчәк.

Халг чалғы аләтләри ансамблынын концертмејстери каманчачы Ағачәбрајыл Абасәлијевдир. Ансамблын үзвләри дә әсасән кәнчләрдир. Бәһруз Әлијев вә Халид Салајев (тар), Мүсәддиг Рүстәмов (бас-тар), Салеһ Әлијев (саз), Заһид Рзајев (каманча), Илһам Нәчәфов (неј), Ширзад Һәсәнов (нағара), Назим Әһмәдов (уд), Мүбариз Атајев (балабан), Ханлар Чәфәров (гармон). Он нәфәрлик рәгс групуну әмәкдар мәдәнијјәт ишчиси Ариф Һүсејнов вә режиссор Фәрһад Вәлијев һазырлајырлар. Јарадычы һеј'әти Исһаг Озаноғлунун рәһбәрлији илә үч нәфәрлик актјорлар групу тамамлајыр.

Театрда ики муғам-тамашанын «Шур»ун вә «Сеkaһ»ын сон мәшгләри кедир. Биз «Шур»ун мәшгинә бахдыг. Бу тамаша театрын јарадычылыг принсипләри һаггында илкин тәәссүрат јарадыр. Тәгдим олунан композисија тамашаны ардычыл бир просес кими көз өнүндә чанландырыр: «Дәсткаһ»ын һәр шө'бәси бир нечә ханәндә тәрәфиндән ифа олунур. Шө'бәләри ифа едән ханәндәләрин сәс диапазону, ифа имканлары нәзәрә алыныр. Ифачылар тамашаларын персонажларына чеврилмәклә јанашы, өз араларында санки јарышырлар. Демәли, театр муғам ифачылығында унудулмуш бир ән'әнәни дә бәрпа едир. Шө'бәләр арасында рәгс, рәнк вә диринкәләрлә јанашы актјор-гираәтчиләр тәрәфиндән гәзәлләр охунур. Һәр шө'бәнин образ мәзмунуна ујғун сечилмиш бу гәзәлләри мүхтәлиф аләтләрдә муғам импровизасијалары мүшајиәт едир. Бу заман чансыз аләтләр белә, көмәкчи персонажлара чеврилир. Бүтүн бунлар мүәјјән драматуржи вәһдәтдә биткин бир композисија јарадыр.

«Шур» тамашасы орижинал бир тәрздә—актјор Исһаг Озаноғлунун ифасында гәрибә бир ајинлә башланыр. Милли адәт вә ән'әнәләримизин, гәдим ајин вә мәрасимләрин изләрини һифз едән мифик инамларла бағлы үзәррик јандырма просеси илә јанашы поетик саламлар сәсләнир:

«Салам олсун дүнјанын өзү гәдәр улу бир халгын мәтин вә јенилмәз руһлу оғулларына!», «Салам олсун Одлар јурдунун јанар үрәкли, севки диләкли гызларына! Бу нејли-нәвалы, удлу-сурудлу, дәфли-һәдәфли, тарлы-гатарлы, инчә каманлы муғам дүнјасына хош кәлмисиниз. Јаман көздән, бәд нәзәрдән узаг олун!».

Беләликлә, театр јалныз муғамлара дејил, һәм дә милли адәт вә ән'әнәләримизлә бағлы тәбии инамларла әлагәдар мүхтәлиф гајнаглара да үз тутур. Гәдим архаик колоритли неј фонунда гәзәл сәсләнир. Сонра ханәндә импровизасија едир. Муғам шө'бәләри арасында сәсләнән рәгсләр тәкчә интермедија характери дашымыр, бу рәгсләр үзви сурәтдә муғамын композисијасына дахил олур. Рәгсләрин мусиги материалы халг тәснифләри, рәнк вә диринкәләрдән гурулур. Бу рәгсләрдә милли колорит габарыг шәкилдә тәзаһүр олунур. Рәгсләр гәрибә бир психоложи тәзад јарадыр. Санки тамашачыны гапандығы емосионал әһвал-руһијјәдән јајындырыр, ону хәјаллар дүнјасындан реал бир аләмә, севинч вә шадлыг дүнјасына апарыр. Белә тәзад-мугајисә принсипи мәһз театрал тәфәккүрлә бағланыр.

Муғамын сәһнәләшдирилмәси режиссор гаршысында мүәјјән чәтинликләр јарадыр. Чүнки муғамын ифачысы өзү мүәјјән дәрәчәдә импровизатордур, јарадычыдыр. Муғам ифа едән ханәндә өзү тамашанын персонажына чеврилир. Амма муғамын әсасында һәм дә һазыр модел, мүәјјән мәзмун дурур. Бу хүсусијјәт мусигијә гулаг асан тамашачыја әввәлчәдән танышдыр. Она көрә дә тамашачы нә исә заһири бир дәјишилмә дејил, вәрдиш ељдији, анчаг дахилән дәјишилмиш бир јенилик көзләјир ки, тәхәјјүлүн, јарадычылыг фантазијасынын шаһиди олсун вә бу, тамашачыја јени бир емосионал дүнјаја гапылмаға, бу дүнјаны јашамаға көмәк едән васитәјә чеврилсин. Бу мә'нада режисор композисијада јени әламәтләр, компонентләр ахтарыб тапмаға чалышыр. Бу јениликләри муғам театрынын тамашаларына баханлар көрә биләчәкләр.

Шәрг ме'марлығынын көзәл нүмунәләриндән олан Карвансара комплекси, онун ики јүз нәфәрә гәдәр тамашачы тутан, ачыг сәма алтында јерләшән јај салону, кичик һүчрәләр, чарһовуз, ики әнчир ағачы вә башга тәбии декорлар тамаша илә үзви бир һармонија јарадыр, һәмаһәнклик тәшкил едир. Гәдим Шәрг фәлсәфәсиндә муғам «гапалы даирә» кими шәрһ олунур. Карвансаранын даирәви конструксијасы, бүтөв дүнја ичәрисиндә «кичик дүнја» тәәссүраты вермәси муғамын образ консепсијасы, өзүнәгапанма вә өзүнүдәрк фәлсәфәси илә узлашыр. Ханәндәләр охујаркән техники күчләндиричи васитәләрдән истифадә едилмир, муғам ифасы өзүнүн башланғыч, тәбии ифа шәклинә гајытмыш олур, ханәндәнин сәси акустикаја ујғун резонанс јарадыр. Ачыг сәмада тамаша олдугча романтик тә'сир бағышлајыр. Тамашачы мүәјјән мәгамда санки заман, мәкан анлајышыны итирир, өзү дә бир нөв иштиракчы олур. Муғам ифачылары режиссор сәһнә мизанларына көрә елә јерләшдирилир ки, бу сеһркар сәсләр елә бил башга, илаһи бир аләмдән, кечмишдән гопуб кәлир, ифачылар көзәкөрүнмәз персонажлара, символлара чеврилирләр.

Тамашанын «Симаји-шәмс» һиссәсинин ифасы заманы јени бир компонент режиссор тапынтысы кими мараглыдыр вә көзәл еффект јарадыр. Чәнкавәр руһлу, мүбариз чағырыш характерли киши рәгси... Бу рәгсдә гылынч зәрбәләри имитасија олунараг тамашачыны өзүјлә гәһрәманлыг дүнјасына чәкиб апарыр.

Муғам театры фәалијјәтини јалныз тәблиғ вә естетик тәрбијә функсијасы илә мәһдудлашдырмаг фикриндән узагдыр. Сон заманлар күтләви техники мусиги васитәләринин кениш интишары, бу васитәләрин спесифик имканлары илә бағлы консерт аудиторијаларына тәсадүфи ифачыларын јол тапмасы илә муған дәсткаһларынын ифасы бир нөв регламентә салынмышдыр. Филармонијанын, телевизија вә радионун муғам верилиш-консертләри дә бу саһәдә јаранмыш бошлуғу долдура билмир. Һәмдә бу васитәләр ифачы вә тамашачы арасындакы чанлы контакты бәрпа етмәк имканындан мәһрумдур. Тамашачынын мә'нәви тәләбатыны нәзәрә алан Муғам театры бу үнсијјәти бәрпа етмәји өз гаршысына әсас мәгсәд гојуб. Театр һәләлик једди муғам дәсткаһыны — «Шур», «Раст», «Секаһ», «Чаһаркаһ», «Бајаты-Шираз», «Һумајун» вә «Шуштәр»и сәһнәләшдирмәји планлашдырыб.

Үмумијјәтлә, театрын потенсиал јарадычылыг имканлары кенишдир. Амма театр сәнәт јолунда һәләлик илк аддымларыны атыр вә шүбһәсиз, бир сыра тәшкилати вә јарадычылыг проблемләри, гајғылары өз һәллини көзләјир. Директор Ариф Газыјевлә сөһбәтимиз дә мәһз бу истигамәтдә кетди.

—Мәнә елә кәлир ки, Муғам театрынын өлкәмиздә биринчи олараг Бакыда јарадылмасы мусиги ичтимаијјәти, еләчә дә халгымыз үчүн севиндиричи һадисәдир. Театр үчүн ајрылмыш бинадан наразылығымыз јохдур. Лакин кәләчәк планларымызы нәзәрдән кечирәндә көрүрүк ки, јај концерти үчүн ачыг мејдан вә коллективин мәшгләри үчүн ајрылмыш үч отаг азлыг еләјир. Гыш мөвсүмү үчүн бизә мүтләг өртүлү салону олан милли көркәмли бина лазымдыр. Театрда муғам студијасы вә муғам музеји дә ачмаг фикриндәјик. Студијаја биз мусиги мәктәбләриндән, республиканын шәһәр вә рајонларындан јенијетмә муғам ифачыларыны чәлб едәчәјик, бу студија бир нөв театр үчүн база мәктәби ролуну ојнајачаг. Муғам музејиндә гәдим милли мусиги аләтләрини нүмајиш етдирмәк үчүн, көркәмли муғам усталарымызын һәјат вә фәалијјәти илә бағлы ајрыча күшәләр, сәс музеји јарадачағыг. Бу музеј тамашачылара вә гонаглара муғам сәнәти тарихинә екскурсија етмәјә, тамашадан әввәл илкин тәәссүрат јаратмаға көмәк едәчәкдир. Бүтүн бунлар үчүн театра нормал шәраит јарадылмалы вә мадди јардым көстәрилмәлидир. Театрын фәалијјәтинә көмәк мәгсәдилә 26 Бакы комиссары рајонунун банкында 601919 нөмрәли һесаб ачылыб. Әмин едирәм ки, театрымыз Азәрбајчан муғамынын дүнја миғјасында тәблиғи вә популјарлығы наминә әлиндән кәләни әсиркәмәјәчәк.

Кәлән илин апрелиндә Ичәришәһәрдә республикада илк дәфә Муғам бајрамы кечириләчәк. Бу бајрама Ағчабәдинин «Раст», Ағдамын «Шур» ансамбллары, ајры-ајры муғам ифачылары, Орта Асија республикаларындан мүғәнниләр вә мүтәхәссисләр дә'вәт олуначаглар. Һәмин күн театр «Шур» тамашасы илә мөвсүмү ачмағы нәзәрдә тутуб. Театр Ирагдакы Муғам мәркәзи илә дә мүнтәзәм јарадычылыг әлагәләри сахламағы, гаршылыглы гастрол сәфәрләри тәшкил етмәји планлашдырыб. Бундан башга Азәрбајчан муғамларынын сырф реконал хүсусијјәтләринин нәзәрә алындығы муғам ахшамлары кечирмәји, гочаман ифачыларымызын имканларындан истифадә етмәји дә гаршысына мәгсәд гојуб. Театр кәләчәкдә ифачылыг техникасы, профессионаллыг сәвијјәси бахымындан өз һеј'әтини јениләшдирмәји дә әсас принсипләрдән бири кими көтүрүб. Јәгин ки, Муғам театры өз фәалијјәти илә мусигишүнасларын јени-јени нәзәри тәдгигатларына көмәк едәчәк.

Бу күн Муғам театры халгын мә'нәви кечмиши вә индики сәрвәтләринин јашадылмасы вә кәләчәјә өтүрүлмәси кими нәчиб бир миссијаны өһдәсинә көтүрүб вә шүбһәсиз, јени-јени исте'дадларын үзә чыхарылмасында әвәзсиз бир мәктәб ролуну ојнајачаг.

Ајкүн ИСКӘНДӘРОВА, Меһди ШЫХЛИНСКИ.

Ичәришәһәрдә консерт.

Ағчабәди рајону. Рәсмичә Кәмалә Сумгајытдакы орта мусиги мәктәбинин мә'зунудур. О, јени ачылмыш 2 нөмрәли шәһәр 7 иллик мусиги мәктәбиндә өз пешәсинин сирләрини мәктәблиләрә һәвәслә өјрәдир. Шәкилдә: Р. Кәмалә I синиф шакирди Сәдагәт Һүсејнова илә дәрс заманы.

Фото М. Умудоғлунундур.

ИЧТИМАИ ЛЕТУЧКАМЫЗ

Сон вахтлар гәзетимизин сәһифәләриндә актуал мөвзулара һәср олунмуш јазыларын сајы артмышдыр. Материалларын ҹоғрафијасы даһа да кенишләнмиш, онларда фактларын вә һадисәләрин анализи дәринләшмишдир. Хүсусилә халгымызын тарихи, адәт-ән'әнәләри вә дили һаггында дәрч едилән материаллар охучулар арасында јахшы әкс-сәда доғурмушдур.

Бунлар барәдә Үмумиттифаг Ленин комсомолунун 70 иллији мүнасибәтилә Бакыдакы М. Ә. Сабир адына китабхана-клубда кечирилмиш «Азәрбајчан кәнчләри» гәзетинин охучулар конфрансында данышылмышдыр. Лакин Шаумјан рајонундакы 48, 191 вә 257 нөмрәли орта мәктәбләрин јухары синиф шакирдләринин вә рајонун бир груп комсомол фәалынын иштирак етдији ичтимаи летучкада бу да мүәјјән олунду ки, кәнчләр өз севимли гәзетләриндән чох шеј умурлар. Онлар Азәрбајчан тарихинин өјрәнилмәси, тәбиәтин горунмасы, кәнчләрин ичтимаи фәаллығынын артырылмасы мөвзусунда даһа санбаллы јазылар охумаг истәјирләр.

Охучу мәктублары илә иш нечә гурулур? Јени илдән һансы рубрикалар алтында јазылар дәрч олуначаг? Гәзет Бакынын вә Сумгајытын еколокијасы проблемләри мөвзусуну нечә ишыгландырмаг нијјәтиндәдир?..

Көрүш иштиракчыларынын бу вә ја дикәр суалларына «Азәрбајчан кәнчләри» гәзетинин редактору **Јусиф Кәримов** әтрафлы чаваблар вермишдир.

Шаумјан Рајон Комсомол Комитәсинин биринчи катиби **Ләләндар Зејналова**, М. Ә. Сабир адына китабхана-клубун мүдири **Фирәнкиз Бәкирзадә**, мәдәни-күтләви ишләр үзрә тәшкилатчы **Вәфа Азакова** вә шакирдләр чыхыш едәрәк арзу вә тәклифләрини билдирмишләр.

Инди һәмин тәклифләр нәзәрдән кечирилир. Бу тәклифләрин ән јахшылары редаксијанын јени ил үчүн иш планында нәзәрә алыначагдыр.

ОХУЧУ РӘ'ЈИ НӘЗӘРӘ АЛЫНЫР

(ЛӘНКӘРАНДА «КӘНЧЛИК» НӘШРИЈЈАТЫ КҮНЛӘРИ КЕЧИРИЛМИШДИР)

Азәрбајчан КП МК вә республика һөкумәти бөјүмәкдә олан нәслин тә'лим-тәрбијәси, онларын мә'нәви јеткинлијинин вә фәал һәјат мөвгејинин формалашмасы үчүн мүһүм ишләр көрүр. Китабларын бәдии тәртибаты вә полиграфик ичрасы күнү-күндән јахшылашыр. Ушаглара вә јенијетмәләрә даһа әлван, нәфис тәртибатлы, мараглы китаблар тәгдим олунур.

Бу мә'нада «Кәнчлик» нәшријјатында чох мүһүм ишләр көрүлүр.

Нәшријјатын ушаглар, јенијетмәләр, кәнчләр үчүн бурахдығы рәнкарәнк китаблар өз охучуларыны севиндирир, онларын дүнјакөрүшләринин кенишләнмәсинә вә биликләринин артмасына көмәк едир. Нәшријјат бу мәгсәдлә һәр ил тәхминән 170 адда 4 милјон нүсхә китаб нәшр едир. Нәшријјат ишчиләри партијамызын јенидәнгурма сијасәтинә ујғун олараг китабларын охучулар арасында кениш јајылмасы үчүн дә бир сыра тәдбирләр көрүрләр. Бу мәгсәдлә республика ушаг әдәбијјаты шурасы јарадылмышдыр. Шура ујарлы тематик планларын тәртибиндә, кәнчләрин естетик зөвгүнү охшајачаг мараглы китаблар нәшр етмәк јолунда чох ишләр көрүр. Елә бунун нәтичәсидир ки, 1988-чи илин тематик планы әввәлки илләрдәкиндән өз санбалы вә тәртибаты е'тибарилә сечилир. Тематик планда Азәрбајчан әдәбијјатындан башга дүнја вә рус классикләринин ән көркәмли әсәрләри, һәмчинин улу кечмишимизә, гәһрәманлыг тарихимизә, халгымызын достлуг вә бејнәлмиләлчилик ән'әнәләринә аид онларча китаб дахил едилмишдир. Ону да гејд едәк ки, бу тематик план охучуларын тәләбаты вә рә'ји нәшријјатын јарадычы коллективи тәрәфиндән өјрәнилдикдән сонра тәртиб едилмишдир. Она көрә дә нәшријјатын коллективи охучуларла чанлы диалога чох фикир верир. Онларын арзу вә истәкләрини нәзәрә алыр. Бу мәгсәдлә тез-тез рајонларда, әмәк коллективләриндә, али вә орта ихтисас мәктәбләриндә олур, охучуларын арзу вә истәкләрини, тәнгиди гејдләрини динләјир, өз јарадычылыг планларындан, кәләчәк илләрдә чап едиләчәк китаблардан сөз ачырлар.

Бу јахынларда Ләнкәранда кечирилән «Кәнчлик» нәшријјаты күнләри дә бу ишин давамы олду. Һәмин көрүшләрдә республика Јазычылар Иттифагы Ләнкәран филиалынын мәс'ул катиби Мәммәдһүсејн Әлијев, «Кәнчлик» нәшријјатынын баш редактору, шаир Һидајәт, рајон «Китаб еви»нин директору Фәрһад Хәлилов сон вахтлар «Кәнчлик»дә чап олунан китаблара охучу марағынын даһа да артдығыны гејд етдиләр, рекионлар үзрә дүзкүн бөлкү апарылмасы, кәләчәкдә нәшр едиләчәк китабларын кејфијјәти, мәзмуну барәдә чидди сөһбәт апардылар.

Нәшријјатын орта вә јухары јашлы мәктәблиләр үчүн бәдии әдәбијјат редаксијасынын мүдири, шаир Чинкиз Әлиоғлу башчылыг етдији редаксијанын кәләчәк планларындан, гајғыларындан сөз ачды. «Азәрбајчан пионери» гәзетинин редактору Әлирза Балајев, «Пионер» журналынын редактору Нәриман Сүлејманов, «Кәнчлик» нәшријјаты илә сых јарадычылыг әлагәләриндән данышдылар. Ләнкәран рајон мәркәзләшдирилмиш китабханалар системинин директору Сиддигә Рзајева, комплектләшмә шө'бәсинин мүдири Ләләзар Һүсејнова, «Китаб еви»нин сатычылары Рабитә Казымова, Халидә Абдуллајева вә башгалары өз чыхышларында мараглы тәклифләр ирәли сүрдүләр. Нәшријјат күнләринин әһәмијјәтини хүсуси гејд етдиләр. Бу көрүшләрин охучуларын естетик фәаллығынын артырылмасындакы ролундан данышдылар.

Гонаглар вә китабсеверләр Совет Иттифагы Гәһрәманы, танк гошунлары кенерал-мајору Һәзи Аслановун ев-музејиндә, Ләнкәран тарих-дијаршүнаслыг музејиндә олдулар, шәһәрин күчә вә мејданларында «Кәнчлик» нәшријјатында чап олунан китабларын сатыш сәркисинә бахдылар.

«Кәнчлик» нәшријјатынын нүмајәндәләри Ләнкәран шәһәр 3 нөмрәли ушаг евиндә оларкән онлара нәшријјатда чап едилән 100 адда китаб һәдијјә вердиләр.

Јарадычы коллектив кәләчәкдә дә бу чүр тәдбирләр кечирмәји, ашкарлыг ајнасында охучуларла диалога кирмәји, онларын арзу вә истәкләрини өјрәнмәји планлашдырмышдыр.

Тофиг ӘБДҮЛЬӘСӘНОВ.

Комсомолун тарихинә сәјаһәт

А. М. Шәрифзадә адына Актјор евиндә комсомолун јарадылмасынын 70 иллијинә һәср едилмиш әдәби-бәдии кечә кечирилмишдир. М. Горки адына Кәнч Тамашачылар Театрынын һазырладығы композисијанын гурулушуну театрын баш режиссору вә бәдии рәһбәри, әмәкдар инчәсәнәт хадими Азәрпаша Не'мәтов вермишдир. Кечәјә республиканын комсомол ветеранлары вә бу күнүн комсомолчулары—Бакы мәктәблиләри дә'вәт олунмушдулар. Олдугча мараглы вә чанлы кечән тамашада Ч. Мәммәдгулузадәнин «Данабаш кәндинин мәктәби», Р. Әлизадәнин «Сабаһ чохдан башланыб» пјесләриндән, А. Гајдарын, Зошченконун, Богалинин әсәрләриндән фрагментләр ојнанылмыш, совет шаирләринин комсомол мөвзусунда ше'рләри ифа олунмушдур. Әдәби-бәдии композисијанын һазырланмасында театрын кәнч актјорлары илә бирkә гочаман сәһнә усталары — комсомол ветеранлары, республиканын халг артистләри Фирәнкиз Шәрифова вә Сүлејман Әләскәров, әмәкдар артист Мәммәдаға Дадашов да иштирак етмишләр.

Кечәнин сонунда актјорлардан вә тамашачылардан өз тәәссүратларыны бөлүшмәји хаһиш етдик.

Актјор **Азәр МИРЗӘЈЕВ:**

—Бир апарычы кими, мәнә хош кәлән о иди ки, бу тәдбир әввәлкиләрдән фәргләнирди. Ән'әнәвиликдән узаг олараг, кечәнин кедиши әввәлчәдән гурулмуш схем үзрә дејилди. Биз тамашачыларла чанлы диалога кирмәјә чалышырдыг. Тамашачылар да бир нөв иштиракчыја чеврилмишдиләр. Мәсәлән, тамашанын кедиши заманы бизә залдан бир мәктуб өтүрдүләр, мәктубда комсомол вә мүһарибә ветеранларындан биринин дөјүш вә әмәк тарихчәси тәсвир олунмушду. Һәмин адамы—Мәммәд Мәммәдову дәрһал сәһнәјә дә'вәт етдик. О, мүбаризәләрлә зәнкин олан өмүр јолундан мараглы вә ибрәтамиз сәһифәләр данышды.

Актјор **Рәшид МАҺМУДЗАДӘ:**

—Бу кечә бир дә онунла јаддагалан иди ки, бөјүк вә әламәтдар бир һадисәјә—комсомолун 70 иллијинә һәср олунмушду вә биз икигат мәс'улијјәт һисс едирдик. Залда тамашачы чох иди. Әдәби композисија Үмумиттифаг вә Азәрбајчан комсомолунун тарихинә санки бир сәјаһәт иди.

Комсомол ветераны **Мәммәд МӘММӘДОВ:**

—Ән әввәл, республиканын рајонларындан комсомол ветеранларыны бу шанлы бајрама дә'вәт етдикләринә көрә Азәрбајчан комсомолунун Мәркәзи Комитәсинә миннәтдарам. Тамашаја көрә дә сағ олсунлар, чох мараглы кечди. О гајнар илләри хатырладым. Мәни сәһнәјә чағырдылар. Мүһарибә дөврүндә орду комсомол конфрансына нечә нүмајәндә сечилмәјим барәдә сөһбәтими марагла динләдиләр.

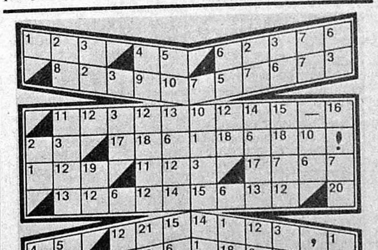
Бу бајрамдан евә, Фузулијә хош тәәссүратла гајыдырам.

ГАСТРОЛ ТАМАШАЛАРЫ БАША ЧАТДЫ

М. Ф. Ахундов адына Азәрбајчан Дөвләт Академик Опера вә Балет Театрынын Сумгајытда гастрол тамашалары баша чатмышдыр. Сумгајытлылар «Кимјачы» мәдәнијјәт сарајынын сәһнәсиндә Ү. Һачыбәјовун «Короғлу», «Лејли вә Мәчнун», З. Һачыбәјовун «Ашыг Гәриб», Пуччининин «Чио-чио-сан», Россининин «Севилија бәрбәри» опрераларына, бәстәкар Ф. Әмировун «Мин бир кечә» балетинә вә с. тамашалара бахмышлар.

ССРИ халг артисти Лүтфијар Имановун, Сәкинә Исмајылованын, Чәнәли Әкбәровун вә башгаларынын чыхышлары һәрарәтлә гаршыланмышдыр.

Гастрол күнләриндә шәһәрин сәнаје мүәссисәләриндә әмәкчиләрин инчәсәнәт усталары илә көрүшләри дә кечирилмишдир.

КОМСОМОЛ КРИПТОГРАМЫ

Бу криптограмда халг шаири С. Рүстәмин «Комсомол» ше'риндән дөрд мисра јазылмышдыр. Криптограмы охумагдан өтрү ашағыда верилмиш суалларын чавабларыны тапыб, һәрфләри рәгәмләрә әсасән фигурун мувафиг ханаларына јазмаг лазымдыр.

I. — 20. 4. 9. 12—Нитгин бир вә ја бир нечә сәсдән ибарәт ән кичик тәләффүз ваһиди.
II. — 14. 2. 3. 8—Муғам шө'бәләри арасында ифа олунан инструментал мелодија.
III. — 1. 10. 12. 5. 13—Диапозитивин башга ады.
IV. — 16. 18. 14—Сүд мә'мулаты.
V. — 21. 7. 6. 17. 7—Москва вилајәтиндә рајон мәркәзи.
VI. — 11. 15. 19. 15. 10—Гапыны бағламаг үчүн механизм.

Тәртиб едәни: **Ханбаба БАБАЈЕВ.**

Редактор Ј. КӘРИМОВ.

РЕДАКСИЈАНЫН ВӘ МӘТБӘӘНИН ҮНВАНЫ: 370146, БАКЫ—146, МӘТБУАТ ПРОСПЕКТИ, 529-чу МӘҺӘЛЛӘ.

Редаксија VIII мәртәбәдә јерләшир.

ТЕЛЕФОНЛАР: Редактор—32-12-65; редактор муавини—32-12-46; мәс'ул катиб—32-60-95; шө'бәләр; комсомол һәјаты вә әмәкчи кәнчләр—32-19-27; тәблиғат вә коммунист тәрбијәси—32-60-62; елм вә тәдрис мүәссисәләри—32-19-09; јарадычы кәнчлик вә естетик тәрбијә—32-19-08; мәктублар—32-29-11; бөлмәләр: бәдән тәрбијәси, идман вә күтләви мудафиә ишләри—32-60-62; комсомол прожектору—32-60-62; корректор—32-19-21; фотолабораторија—32-60-66; мә'лумат үчүн—38-53-69; мүһасибат—32-79-44; е'ланлар—38-53-63.

П 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 М 1 2 3 4 5 6 7 8 БАКЫ, «КОММУНИСТ» НӘШРИЈЈАТЫНЫН МӘТБӘӘСИ. БАКУ, ТИПОГРАФИЯ ИЗДАТЕЛЬСТВА «КОММУНИСТ». ФГ 18576 Сифариш 8533